

Topoi

Klassieke Talen

Cum Laude

Module

4

*Topoi in het
westers verhalen-
goed*

Topoi Module 4

Kathelijne van de Ven

Inhoudsopgave

Korte beschrijving module	4
Les 1	7
Les 2	25
Les 3	29
Bronnen	30
Docentenhandleiding	31

Titel module		Topoi in het westers verhalengoed
Korte beschrijving inhoud module	Deze module gaat over verhalen. We gebruiken verhalen om betekenis te geven aan ons leven en de wereld om ons heen. De verhalen (mythen, sprookjes, legenden) uit het westers verhalengoed kleuren ons denken en ons referentiekader. Hoe verschillend de verhalen ook lijken, ze behandelen veelal dezelfde thema's (topoi).	
Inleiding (les 1)	Waarom vertellen mensen verhalen? Verhalen kleuren ons denken. Verandering van verhalen en de verschillende (westerse) verhaaltradities. Hoe maken (m.n. persuasieve) media gebruik van ons gedeelde referentiekader? Topoi en het maken van een verhalenweb.	
Verdieping (les 2)	Je maakt je eigen verhalenweb en breidt dat uit met verhalen en topoi (ook uit andere dan literaire bronnen). Je maakt een opzet van je voornemens voor je eigen verwerkingsopdracht.	
Verdieping (les 3)	Je maakt je eigen verwerkingopdracht volgens je eigen opzet van voornemens en houdt daarbij rekening met de door de docent gegeven feedback op je opzet.	

Introductie les 1

Modulenaam	Topoi in het westers verhalengoed
Titel lessprookjes daarentegen gaan over het echte leven....
Wijze van introductie (Evt. met plaatje en filmpje)	Tekst van Taffy Thomas "Story and Truth"
Hoofdvraag	Waarom vertellen mensen verhalen? Hoe kleuren (de topoi in) deze verhalen ons denken en ons referentiekader?

Wat ga je doen?

Opdracht	Het grootste deel van deze eerste bijeenkomst is docentgestuurd. Je levert echter zelf een actieve bijdrage aan de les door mee te doen aan discussies en onderwijsleergesprekken. Concrete opdrachten zijn: <ul style="list-style-type: none"> • bekijk filmfragmenten en beantwoord de bijbehorende vragen • denk na over de discussievragen en lever een bijdrage aan de groepsdiscussie • vul de ontbrekende woorden in (bij een sprookje)/ vul de juiste topoi in • noem/noteer enkele topoi • herken de aangehaalde verhalen en analyseer welke topoi erin voorkomen • noem meerdere andere verhalen met vergelijkbare topoi
Aanpak	De docent bespreekt de inhoud van de eerste bijeenkomst, stelt de discussievragen of geeft instructie bij de andere opdrachten. Je krijgt even de tijd om aan de vraag of opdracht te werken waarna nabespreking (klassikaal, in groepen of duo's) volgt.
Activiteiten	Luisteren en lezen. Verschillende filmfragmenten bekijken en analyseren. Discussiëren. Meedenken over het verhalenweb (verhalen herkennen en analyseren).

Wat moet je opleveren?

Eisen eindopdracht	Bij deze les van de module hoort geen eindopdracht. Wanneer je er niet voor kiest de facultatieve bijeenkomsten bij deze module te volgen, schrijf je in je portfolio een korte reflectie op de module en waarom je er niet voor kiest de overige bijeenkomsten te volgen.
Beoordelingscriteria eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • je hebt een korte reflectie geschreven • je hebt begrijpelijk en op basis van consistente argumentatie aangegeven waarom je er niet voor gekozen hebt de facultatieve bijeenkomsten van deze module te volgen

Wat moet je daarvoor kennen en/of kunnen?

Vereiste kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • analytisch en associatief denken • enige voorkennis van bekende klassieke mythen en westerse sprookjes
Wenselijke kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • creatief denken • snel verbanden leggen, denken op metaniveau • uitgebreide kennis van klassieke mythen, westerse sprookjes en andere verhalen

Wat ga je leren?

Kennis	<ul style="list-style-type: none"> • verhalen kleuren ons denken • beknopte geschiedenis van het westers verhalengoed • hoe de media gebruik maken van ons gedeelde referentiekader - wat zijn topoi en hoe kun je ze herkennen?
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • topoi in verhalen herkennen/ verhalen analyseren • verbanden tussen verhalen herkennen en overeenkomsten leggen • analyseren hoe en waarom mediaboodschappen breken met de conventies rond een gebruikt topos
Attitudes	<ul style="list-style-type: none"> • kritische/analytisch kijk op (het westers) verhalengoed, het eigen denken en de eigen manier waarop betekenis aan de wereld wordt gegeven

Welke bronnen mag/moet je gebruiken?

Verplichte bronnen	n.v.t. <ul style="list-style-type: none"> • je beschikt indien mogelijk over een eigen computer met internetaansluiting
Facultatieve bronnen	n.v.t.

Les 1

Sprookjes daarentegen gaan over het echte leven...

Inleiding op de module

There was once a man with a coat with beautiful pictures on it. And wherever he went, he was made welcome: the very best of hospitality, glasses of red wine...But on the same time there was a woman and she was plain. In fact, from some angles you might even say she was ugly. And when she went to the same places, doors were shut, lights went out and people pretended they were not home. So she went to the man and said: "Why is it you're always made welcome and I'm not?" And the man said: "Well, my name is Story, and people always open their doors and ears to a good story. Who are you?" And the woman said: "My name is Truth. And there're not many people who open their doors and their ears to truth." And the man said: "Well, there's always more hospitality than I can handle. So crawl under the back of my coat and travel with me." And so it has been ever since that day: whenever you hear a good story, somewhere very close to it, you'll find truth. Sometimes walking hand in hand and sometimes it's clinging on to its coattail.

Taffy Thomas, National Storytelling Laureate, UK *

Transcriptie van Youtube-fragment: <http://www.youtube.com/watch?v=7Vo6itjHs3A> (7:38-8:48 min.)

• Voor meer informatie en achtergronden over Taffy Thomas, zie: <http://www.taffythomas.co.uk/>

discussie (optioneel)

Wat vind je van het verhaal van Taffy Thomas over Story and Truth?

Deze module gaat over verhalen. Eeuwenoude verhalen die door de overlevering voor ons bewaard zijn gebleven, de varianten op deze verhalen zoals ze in de loop der tijden ontstaan zijn en nieuwere verhalen die nog niet zo lang bestaan. Deze verhalen vormen de basis van de Europese mythologische traditie en zijn daarmee in sterke mate bepalend (geweest) voor de

vorming van ons referentiekader. Ze vormen zagezegd de basis van ons moderne denken. De manier waarop wij de wereld kennen en bekijken wordt gekleurd door de overlevering van deze verhalen en is daarmee eveneens van grote invloed op de verhalen die we nog niet kennen, die nog gevormd en verzonnen moeten worden. Ook over deze nog niet bestaande verhalen gaat deze module.

Verhalen zijn belangrijk voor mensen. Vaak hebben ze een haast magische aantrekkingskracht: mensen horen graag verhalen en komen er speciaal naar luisteren. Wat verhalen zo aantrekkelijk maakt, is dat ze gaan over de kern, over het wezen van ons bestaan. We gebruiken verhalen om betekenis te verlenen aan ons leven en de wereld om ons heen. Verhalen behandelen de issues waarmee iedereen te maken krijgt, de grote thema's uit een mensenleven: haat, liefde, verlies, bedrog en strijd. Ze beschrijven de worsteling van de gewone mens (en zijn we dat in wezen niet allemaal?) met het bestaan. Door naar verhalen te luisteren kunnen we iets leren over ons eigen leven, ons eigen bestaan. Daarmee hebben deze verhalen een universeel karakter dat niet alleen voor velen gemakkelijk te verstaan is, maar ook nagenoeg tijdloos. Want hoeveel de wereld de afgelopen eeuwen en millennia ook veranderd mag zijn, de verhaal-thematiek is vrijwel ongewijzigd gebleven en dat maakt dat ook de verhalen uit de oude doos ons vandaag de dag nog boeien. Wie goed naar deze vertellingen luistert, hoort dat zij aan actualiteitswaarde niets hebben ingeleverd.

Alle geleerde mensen leren Latijn, je hebt er altijd wel iets aan. Sprookjes daarentegen gaan over het echte leven. Monica Furlong, Wise Child (1987).

bijdrage van het hoger onderwijs

Kijk en luister naar de Powerpointpresentatie *Kennis maken met verhalen* van dr. P.H.M. van de Ven, Universitair Hoofddocent Vakdidactiek Nederlands Radboud Universiteit Nijmegen

Deze powerpointpresentatie is te vinden op de website www.gymnasiumcumlaude.nl

discussie (optioneel)

In zijn Powerpointpresentatie noemt doctor Van de Ven enkele redenen waarom mensen verhalen vertellen. Hoe kun jij aan de hand van deze redenen de aantrekkingskracht van verhalen verklaren?

Achtergrondinformatie 1 : Beknopte geschiedenis van het westers verhalengoed

Hoewel het oudste verhaal dat vaak beschouwd wordt als basis van de West-Europese literatuur misschien wel het Mesopotamische Gilgamesj epos is (ca. 2100 v. Chr.), begint de geschiedenis van ons verhalend erfgoed voor velen van ons gevoelsmatig bij de klassieke oudheid.

Het oude Griekenland

Waar de meeste mythen in het oude Midden-Oosten ontstonden in de aan tempels verbonden schrijfcetra, werden de mythen en epen van de oude Grieken mondeling door de mensen aan elkaar overgedragen. Daarbij was iedere verteller in de gelegenheid zijn of haar eigen draai aan een verhaal te geven en eigen accenten te leggen. Mensen hebben, en hadden, vele verschillende redenen om verhalen te vertellen en iedere verteller kon de details en nuances van zijn verhaal aanpassen zoals hem op dat moment en in die omstandigheden uitkwam. Door deze orale traditie en doordat iedere *πολις* bovendien haar eigen specifieke mythen en helden kende, bestaan er van veel verhalen verschillende versies, die elkaar aanvullen, maar ook geregeld tegenspreken.

Niet alleen kende het oude Griekenland zelf van vele verhalen meerdere varianten, de overlevering die al vanaf de tijd van de Romeinen (tegen wil en dank grote bewonderaars van de Griekse cultuur) op gang kwam, liet ruimte voor het ontstaan van verschillende versies van de aloude verhalen. Ook in latere eeuwen immers kon een verteller naar gelang de omstandigheden zijn verhaal net even een andere nadruk of wending geven, zodat het geschikt werd voor de specifieke context van dat moment.

Hoewel de epen van Homeros waarschijnlijk al rond 800/700 v. Chr. werden opgetekend, zijn de meeste geschreven versies van andere klassieke mythen veelal van later tijd. De overlevering van het klassieke verhalengoed hebben we vooral te danken aan de middeleeuwse kloosters waar monniken de klassieke verhalen bestudeerden en kopieerden. Pas door dit optekenen ontstonden er min of meer "vaststaande" versies van deze verhalen.

Kelten

De term "Keltisch" duidt officieel op een gevarieerde schare aan volkeren die ooit grote delen van Europa en zelfs een deel van Klein-Azië bewoonden. Aangezien er van het verhalengoed van de Kelten van het vasteland vrijwel niets bewaard is gebleven, bedoelen we wanneer we spreken over "Keltische" mythologie of het "Keltisch" verhalengoed, eigenlijk altijd de verhalen en mythen van de volkeren die ooit het huidige Verenigd Koninkrijk en Ierland bewoonden. Toen Brittannië na enkele eerdere min of meer vergeefse pogingen uiteindelijk (deels) door Rome veroverd werd, behielden de Kelten hun eigen godsdienst. Zolang zij ook offers brachten aan de Romeinse goden (en zodoende geen gevaar vormden voor de machthebbers in Rome of het voortbestaan van het Romeinse rijk) tolereerden de Romeinen dit. Pas toen het Christendom de Romeinse staatsgodsdienst werd (eind 4e eeuw n. Chr.), nam deze tolerantie af en begonnen er delen van het traditioneel Keltisch erfgoed in de vergetelheid te raken. Toch is relatief veel van de Keltische mythologie bewaard gebleven. Reeds in de 5e eeuw n. Chr. begonnen Ierse monniken het Keltisch erfgoed op te tekenen. Het feit dat de monniken ook in een gekerstende samenleving in de gelegenheid waren ongestoord, en zonder van heidendom beticht te worden, de oude verhalen op te tekenen, is waarschijnlijk te danken aan het feit dat dichters al in voorchristelijke tijd hoog in aanzien stonden en er bovendien van oudsher een duidelijk onderscheid bestond tussen dichters en druiden. Wie zich bezig hield met verzen en verhalen bedreef dus niet tegelijkertijd min of meer automatisch ook een religieuze handeling. Dat de Kelten zelf hun verhalen niet hadden opgeschreven, hoeft ons niet te verbazen als we het traditionele wantrouwen dat de Keltische volkeren koesterden tegen het geschreven woord, getuige het verslag dat Julius Caesar daarvan doet, serieus mogen nemen:

Les 1

10

...velen komen uit eigen beweging (naar de druïden) om te leren, maar ze worden ook door ouders en familieleden gezonden. Daar (bij de druïden) moeten ze een groot aantal verzen van buiten leren en daarom blijven sommigen wel twintig jaar in de leer. Aangezien zij het niet geoorloofd achten deze dingen aan het papier toe te vertrouwen, hoewel zij voor overige zaken en voor persoonlijke en publieke kwesties het Griekse schrift gebruiken. Volgens mij hebben ze dit om twee redenen ingesteld. Ten eerste om te voorkomen dat de leer verspreid raakt onder het gewone volk en ten tweede omdat ze niet willen dat zij die in de leer zijn leunend op het schrift hun geheugen minder trainen.

Julius Caesar, De Bello Gallico, VI, 14.2-4

Een andere verklaring voor het feit dat er veel van het Keltisch verhalengoed van de eilanden is overgebleven ligt hierin dat veel van de oude verhalen en legenden verweven raakten met het Christelijk verhalengoed.

De Ierse mythologie wordt gedomineerd door een rijkheid aan heldenverhalen: Chuchulainn en Oisín, zoon van Finn MacCool, zijn twee van de bekendste strijders uit de Ierse mythologie. Het komt ons wellicht vreemd voor dat de strijd een zo grote rol inneemt in de oude Keltische verhalen. Zeker wanneer je de verhalen met alle gruwelijkheden die daarin voorkomen leest, lijkt het een lugubere erfenis. We moeten de belangrijke rol voor de strijd en de vele doden die er in deze verhalen vallen echter niet vergeten te bekijken vanuit het Keltisch perspectief op het leven. De Kelten geloofden immers in reïncarnatie. Ze gingen ervan uit dat alle leven bij de dood begon, zoals de dag voortkomt uit de nacht. Ze lieten het nieuwe jaar bijvoorbeeld niet voor niets beginnen op Samhain (Halloween), in de donkerste periode van het jaar. Uit deze donkere tijd kwam het nieuwe licht te voorschijn. Caesar vertelt ons bovendien dat dit geloof in reïncarnatie in het voordeel van de Keltische strijders werkte. Niet gehinderd door vrees voor de dood, waren zij een bijzonder dapper volk:

Met name hiervan willen zij (de druïden)hen (hun leerlingen) overtuigen, dat zielen niet verloren gaan, maar na de dood overgaan naar anderen. Omdat zij menen dat zij juist hierdoor het meest worden aangemoedigd tot de strijd, doordat zij de angst voor de dood hebben afgelegd.

Julius Caesar, De Bello Gallico, VI, 14.5

De Germanen

Hoewel de mythologie van Noord- en Oost-Europa van zowel Germaanse als Slavische volkeren afkomstig is, zijn veel verhalen van de stammen die leefden in het huidige Rusland en op de Balkan verloren gegaan. De meeste verhalen die wel zijn overgeleverd, zijn van Scandinavische en IJslandse afkomst en zijn bewaard gebleven dankzij de IJslandse geleerde Snorri Sturluson die rond 1200 n. Chr. een boekwerk schreef over de Germaanse goden. Dit is vrijwel onze enige bron over de Germaanse mythologie en het Germaanse pantheon.

Anders dan de Keltische en klassieke mythologie kent de Germaanse overlevering geen helden-traditie.

Egypte

In de Egyptische overlevering is met name een prominente rol weggelegd voor de goden en de religieuze eredienst. Er is niet veel bekend over het Egyptische wereldbeeld: de mythologie ontwikkelde zich voornamelijk doordat de verschillende godsbeelden steeds meer met elkaar werden geassocieerd. Deze onderlinge relaties werden verder uitgewerkt en zo ontstonden verhalen, die overigens naar believen konden worden uitgebreid en aangepast.

Midden-Oosten

Met het Midden-Oosten duiden we het gebied aan tussen de Eufraat en de Tigris, het oude Mesopotamië. Hoewel er een van staatswege georganiseerde cultus bestond en de

Les 1

11

Mesopotamiërs een uitgebreid pantheon kenden, geloofde men dat de wereld daarnaast vol vreemde krachten, demonen en voortekens was. Dit geloof noemen we een *animistisch*.

De verhalen uit het Midden-Oosten zijn ons vaak slechts in delen overgeleverd. Uit deze fragmenten blijkt dat de mythologie zowel godenverhalen als verhalen over helden bevatte. Het beroemdste verhaal uit het Midden-Oosten is zonder enige twijfel het epos over de held Gilgamesj.

India

India kent een rijke mythologische traditie waarin orde en chaos centraal staan. De meeste mythen verhalen over hoe de orde uit de chaos ontstaat en hoe de orde uiteindelijk weer in chaos verandert. Daarnaast is er aandacht voor het idee dat er (mogelijk) niet zoiets bestaat als ware kennis, dat dingen niet per se zijn wat ze lijken. Veel mythen werden geschreven en herschreven als aanpassing, maar soms ook als regelrechte kritiek op eerdere versies van dezelfde verhalen.

Aanvankelijk kende de Indische mythologie een ruime verzameling goden, maar naar mate het Hindoeïsme meer voet aan de grond kreeg, worden deze goden vervangen door een drietal voornaamste goden: Brahma, Visjoe en Sjiva, respectievelijk de schepper, de beschermer en de vernietiger van de kosmos.

China

De Chinese mythologie is een mengeling van verschillende invloeden. De oudste Chinese traditie bestond uit het vereren van de voorouders (de slang, de draak, de rode vogel) en natuurelementen als de zon, de maan, bergen, rivieren etc.. Iets recenter is de visie van Confucius die vooral nadruk legde op eerbied voor de ouders en de opvoeding. Zijn ideeën werden aangevuld door invloeden van het Taoïsme: men moest het mannelijke en het vrouwelijke principe, Yin en Yang, respecteren en in harmonie met de natuur leven. Ten slotte kent de Chinese mythologie belangrijke invloeden van het Boeddhisme. Dat al deze stromingen naast elkaar konden blijven bestaan, verklaart de rijke Chinese mythologische overlevering.

Midden- en Oost-Europa

Hoewel de Slavische volkeren in vele opzichten erg van elkaar verschilden, kenden zij wel een grotendeels vergelijkbare mythologie. De eerste schriftelijke bronnen uit Midden- en Oost-Europa dateren van de 9e en 10e eeuw ná Christus en stammen uit de tijd dat het Christendom vaste voet aan de grond kreeg en de heidense tradities naar de achtergrond verdreven werden. Uit het beschikbare bronmateriaal blijkt dat de Slavische mythologie gekenmerkt wordt door een geloof in bovennatuurlijke wezens en een bovennatuurlijke wereld waartoe alleen sjamanen toegang hadden. Deze wereld werd bewaakt door monsters en contact met wezen uit deze bovennatuurlijke wereld was voor gewone stervelingen beslist niet zonder gevaar.

Noordpoolgebied

De verhalen uit 's werelds noordelijkste streken weerspiegelen in vele opzichten de onerbarmelijke leefomstandigheden van hun vertellers. Veel mythen uit het Noordpoolgebied verhalen van de strijd van de mens om te overleven en zijn afhankelijkheid van de dieren om hem heen. De mythologie getuigt van een groot respect en een grote dankbaarheid voor deze dieren van wie geloofd wordt dat zij een eigen ziel bezitten. Het algemene welzijn van de mens, succes en mislukkingen, ziekte en gezondheid, maar ook het "gedrag" van de elementen worden bepaald door geesten met wie alleen de sjamanen in contact kunnen treden.

Noord-Amerika

De Indianen van Noord-Amerika kennen een rijke orale mythologische traditie. Zij verhalen met name over de goden en de relatie van de mens tot de goden. De mythen verklaren de wereld

Les 1

12

en de orde der dingen. Sommige mythen worden als heilig beschouwd en mogen alleen tijdens bepaald rituelen verteld worden. De Indiaanse mythologie kent echter ook verhalen die vooral dienen ter vermaak van de luisteraar. Ze bieden de luisteraar bovendien een voorbeeld voor hoe hij/zij zich geacht wordt te gedragen. Deze mythen zijn aan een vrijere interpretatie van de verteller onderhevig.

Midden-Amerika

Toen de Spanjaarden aan het begin van de 16e eeuw grote delen van Midden-Amerika veroverden, werden deze streken bewoond door een verscheidenheid aan hoog ontwikkelde volkeren. De mythologie van de Azteken is echter het uitvoerigst overgeleverd en uit deze verhalen komen een paar opvallende, kenmerkende aspecten van het Azteeks wereldbeeld naar voren. Welbekend zijn hun gebruik van een kalender, het brengen van mensenoffers (vaak krijgsgevangenen) en hun ruime astronomische kennis.

Afrika

De Afrikaanse mythologie wordt in grote delen gekenmerkt door scheppingsmythen waarin de wereld tot stand gebracht wordt door een mannelijke noch vrouwelijke godheid. Andere wijd-verbrede aspecten van de Afrikaanse mythologie vormen het tweelingmotief, de kosmische slang en de grote toren. Het is, gezien de grote diversiteit aan talen die door de Afrikaanse volkeren gesproken worden (meer dan duizend), opmerkelijk dat de Afrikaanse mythen een zo opvallende eenheid in thematiek vertonen. Helaas zijn met het intreden van Islam en Christendom veel traditionele verhalen verloren gegaan.

Australië

Anders dan de Afrikaanse kent de Australische mythologie eigenlijk geen verhalen die door alle verschillende bevolkingsgroepen, clans, worden verteld. Ieder clan zwierf op eigen houtje door het land en hoewel de clans van elkaar afhankelijk waren omdat zij door de seizoenen genoodzaakt werden met enige regelmaat door elkaars gebied te trekken, bleef ieder clan zijn eigen verhalen vertellen en ontstond er geen gemeenschappelijk verhalengoed. De mythen verhaalden doorgaans over de daden van een rondtrekkende held. De clan vertelde uitsluitend wat de held op hun grondgebied had beleefd, wat hij op het grondgebied van de burens mee-maakte, werd door de naburige clan verteld.

Achtergrondinformatie 2: De orale traditie

De orale traditie kent vertolkers van verhalen in vele soorten en maten. Hoewel het specifieke onderscheid tussen al deze vertellers voor deze module niet per se van groot belang is, volgt hieronder een kort overzicht van de verschillende benamingen die in de module gebruikt worden, en enkele andere. (bron: Wikipedia).

Bard is de benaming voor de lyrische dichters en zangers in met name de Keltische talen. Zij waren de verre voorgangers van wat tegenwoordig wel 'singer-songwriter' wordt genoemd. Barden werden al vermeld door de Romeinse geschiedschrijvers. Barden werden wel door vorsten betaald om hun eer te bezingen. Ook bezongen zij heldendaden. Het oudst bekende bardengedicht stamt uit Ierland en dateert uit de 9e eeuw. In Wales stonden de barden in hoog aanzien. In Ierland vormden de filid de hoogste klasse van hof-dichters en namen barden een lagere plaats in. Later traden de barden (in Engeland) niet alleen meer op voor de adel, maar ook voor het gewone volk. Zij reisden rond als de Franse troubadours en zongen overal in dorpen en steden hun verzen. Hun liederen waren niet altijd oorspronkelijk, maar gebaseerd op volksliederen, waar zij soms eigen tekst of een nieuwe melodie aan toevoegden. Vaak gaat het in oorsprong om een orale traditie.

Een **troubadour** is van oorsprong een Middeleeuwse kunstenaar, vooral begaafd als muzikant-dichter. Een *trouvère* is een vergelijkbare artiest. Ze waren actief in het Franse taal-gebied. Het woord *troubadour* is afgeleid van het Occitaanse woord "trobar", dat 'vinden' of 'bedenken' betekent. Het woord "trouvère" is afgeleid van het Oudfranse 'trouver', dat eveneens 'vinden' of 'bedenken' betekent. In Germaanstalige streken spreekt men over 'minnezangers' (ze zongen over de 'hoofse minne'). Troubadours vertonen ook verwantschap met andere middeleeuwse kunstenaars zoals de jongleur en de minstrel.

Onder **minstrel** wordt een middeleeuwse artiest verstaan die was verbonden aan een broodheer. De minstrel zong liederen, maakte muziek en poëzie, vertelde verhalen, veelal over actuele gebeurtenissen en personen, en voerde ook andere kunsten uit. Onderling vochten de minstrelen soms verbale duels uit. Minstrelen componeerden zelf of brachten composities van anderen of volksliederen.

Een minstrel had, anders dan een jongleur, een vaste betrekking bij bijvoorbeeld een kasteel. Het woord is verwant met *minister* (iemand die dient). Minnezangers of troubadours zouden verfijnder en poëtischer zijn geweest dan minstrelen, maar de scheidslijn tussen de verschillende speellieden was niet scherp. Het 'min' van minstrel heeft overigens niets te maken met het 'minne' (liefde) van minnezanger.

Een **straat-zanger** was, in de Nederlanden vanaf de zestiende eeuw, een zanger die op straat liedjes zong en de tekst daarvan in gedrukte vorm te koop aanbood. Met de opkomst van de radio en de grammofoonplaat in de vroege twintigste eeuw stierf het beroep uit. De liederen die door de straatzangers ten gehore werden gebracht, vielen in de categorie 'zelfgeschreven tekst op een bestaande melodie'. Nadat de luisteraar het lied gehoord had, kon hij er thuis met behulp van het tekstvel verder van genieten. Notenschrift werd op die vellen niet gebruikt. De melodie-aanduiding bleef beperkt tot "Op de wijs van:". Omdat veel van die destijds bekende wijsjes verloren zijn gegaan of gaandeweg zijn veranderd, weten we niet hoe de oude straatliederen precies hebben geklonken.

Les 1

13

Opdracht over de orale traditie

Lees, wanneer je meer informatie zoekt, achtergrondinformatie 2.
Bekijk de documentaire van Michael Wood *In search for the Trojan war: The Singer of Tales* (aflevering 3) van 6:10 minuut tot 15:17 minuut:
<http://www.youtube.com/watch?v=PwpQR9NWaLc&feature=relmfu>

Probeer tijdens het kijken een antwoord te vinden op de volgende vragen:

1. Welke aanwijzingen zijn er in de geschreven versies van de Illias te vinden voor de aanname dat het verhaal stamt uit een orale traditie?
2. Welke kenmerken van de orale traditie hebben de verhalen van de Gaelic bard met de tekst van Homerus gemeen?

Bekijk nu het verhaal *A pot of earth* van Taffy Thomas op:
http://www.youtube.com/watch?v=dv_GSA843wU&feature=related

3. Beschrijf de manier van vertellen van de Gaelic bard en van Taffy Thomas. Welke verschillen vallen je op?
4. Welk verschil in effect sorteren de beide manieren van vertellen? Hoe beïnvloedt de manier van vertellen de manier waarop jij het verhaal als toehoorder beleeft?
5. Waarom maken de beide vertellers gebruik van juist deze vertelmethode? Verzin zelf een plausibele verklaring.

discussie (optioneel)

Deze discussie wordt vooraf gegaan door een kleine oefening die de docent je zal laten maken. Beantwoord na het maken van de hele oefening de volgende vraag:
Wat is het verschil tussen een geschreven en een verteld verhaal en wat is de meewaarde van beide?

Voor de verhalen van alle volkeren geldt dat de toename van nieuwe versies van de verhalen afnam met het op schrift stellen van de verhalen. Op de een of andere manier werd de op schrift gestelde versie vaak al snel als “de juiste” versie van het verhaal gezien, hoewel de verhalen natuurlijk nooit zijn opgehouden schrijvers en dichters in latere tijd te inspireren tot het maken van nieuwe verhalen en nieuwe varianten van bestaande verhalen. Ook vandaag de dag ontstaan er nog regelmatig nieuwe versies van verhalen, hoewel deze dikwijls niet meer in geschreven vorm maar via allerlei andere media (bijv. film) tot ons komen.

Zo vertelt Richard Carpenter, schrijver van de sinds de jaren '80 immens populaire BBC tv-serie *Robin of Sherwood* hoe hij zich bij het schrijven van de aflevering *The Swords of Wayland* liet inspireren door de figuur van Wayland, de Germaanse smid van de goden. De aflevering gaat over de zeven zwaarden met magische krachten die Wayland ooit gesmeed zou hebben.

Carpenter:

Not a lot of actual myth went into the writing of the episodes. Writers prefer to create their own myths. I mean the swords of Wayland for instance. People have told me subsequently: “O yes, I knew that old story about the seven swords of Wayland.” And I’d say: “That’s bloody funny, because I invented it.”

Richard Carpenter – the making of Robin of Sherwood 1984/2007

discussie (optioneel)

Hoe zou het komen dat de mensen die *The Swords of Wayland* gezien hebben, menen het verhaal al (uit de mythologie) te kennen, hoewel Carpenter het zelf verzonnen heeft?

Andere verhalen die ons referentiekader bepalen

Natuurlijk zijn het niet alleen de verhalen uit de klassieke oudheid of andere traditionele verhalen over oude goden en helden die ons referentiekader vormen. Ons wereldbeeld wordt eveneens in hoge mate bepaald door verhalen van na de oudheid. (Dit nog los van het feit dat ons referentiekader vanzelfsprekend absoluut niet alleen wordt bepaald door de verhalen waarvan we kennis nemen, maar door allerlei indrukken en belevenissen die we de hele dag meemaken). Zo zijn daar niet alleen heiligenlevens, verhalen uit de bijbel, uit zowel het oude en het nieuwe testament, maar ook de sprookjes van Grimm, Andersen en moeder de Gans. Daarbij komen nog talloze (kinder)boeken en (jeugd)literatuur waarvan we in de loop van ons leven kennis nemen. En denk eens aan de gigantische hoeveelheid films, series en andere tv-programma's die we bekijken, schilderijen, toneelvoorstellingen en foto's die we zien, of de muziek die we beluisteren waarin ook weer allerlei verhalen (of verwijzingen naar verhalen) de revue passeren. Misschien lijkt het op het eerste gezicht niet zo voor de hand te liggen al deze kunstuitingen ook een plaats te geven in deze module, maar wie goed kijkt, ziet ook hierin vele topoi terug. Bovendien is het goed ons te realiseren dat het verschil tussen een verteld verhaal, een gezongen lied of een voorgedragen gedicht vroeger nog vele malen diffuser was dan nu.

Achtergrondinformatie 3: verhaal- en vertelvormen:

In deze module komen verhalen en vertellingen van allerlei soorten en maten aan de orde. Hoewel het exacte verschil tussen de verschillende verhaal- en vertelvormen voor de module niet per se van groot belang is, volgt hieronder een kort overzicht van de verschillende benamingen die in de module gebruikt worden, en enkele andere. (bron: Wikipedia).

Een **sage** (van het Duits *was gesagt wird*) is een traditioneel volksverhaal dat zich afspeelt op een bekende plaats en op een bekend moment in de tijd en vaak gegroeid is om een historische kern. De sage is doorgaans een kortere vertelling dan een sprookje en behandelt een bepaalde vorm van volksgeloof. Sagen bevatten veel angstaanjagende, bovennatuurlijke elementen en vertellen bijvoorbeeld over heksen, tovenaars, spoken, weerwolven, over reuzen, kabouters, nachtmerries (het wezen, niet de droom), Witte Wieven, duivels en dergelijke. Sagen kunnen ook vertellen over moedige en sterke helden, over geduchte rovers, onderaardse gangen, verborgen schatten en bodemloze putten. In principe werden de sagen vroeger als waarheid verteld. Door vertellers en publiek werden ze ervaren als non-fictie.

Een **legende** (afgeleid van het Latijn *legenda*, een gerundivum met de betekenis *wat gelezen moet worden*) is oorspronkelijk een alternatieve levensbeschrijving van een heilige met toegevoegde fictieve elementen, waarin aan de betreffende persoon allerlei wonderen toegedicht worden (een hagiografie kan ook een louter biografische beschrijving van een heiligenleven zijn). In de kloosters werd bij de Metten en bij de maaltijden voorgelezen uit boeken met levensbeschrijvingen van heiligen. Die teksten werden in het middeleeuwse Latijn aangeduid met *legenda*. Als genre behoort een legende tot het volksverhaal.

Onder legende verstaat men tegenwoordig dan ook een traditioneel christelijk (met name katholiek) volksverhaal, waarin een centrale rol is weggelegd voor een heilige, Jezus Christus, Maria, of een heilig voorwerp.

De betekenis van het woord *legende* is later in de volksmond uitgebreid naar allerlei soorten verhalen die als waar gebeurd doorverteld worden, hoewel ze niet historisch of wetenschappelijk te bewijzen zijn. De legende wordt dan algemeen begrepen als een oud volksverhaal. Voorbeelden hiervan zijn de urban legends over het bestaan van het Monster van Loch Ness en de Yeti. Het gaat hier om de opvolger van de sage, de stadssage of het broodjeaapverhaal. Het gebruik van het woord 'legende' is in deze zin foutief gebruikt. In het Nederlandse verhaalonderzoek gaat men namelijk uit van het Duitstalige wetenschappelijke onderzoek (*Legende* naast *Sage*), en niet van het Engelse *legend*.

Mythe (Grieks: *mythos*; *μῦθος*) betekende oorspronkelijk in het Grieks *gesproken woord, verhaal*. De betekenis is afhankelijk van de context. In de tijd van Homerus kreeg het woord mythe de betekenis die als hoofdbetekenis moet worden gezien: *heilig, overgeleverd verhaal van een volk over zijn herkomst en godsdienst*.

Vanaf het einde van de 19e eeuw wordt het begrip mythe gehanteerd binnen wetenschappen als de psychologie, culturele antropologie en de historische sociologie in een andere betekenis: een verhaal met een louterende werking dat een diepe waarheid over het menselijk bestaan uitdrukt, bijvoorbeeld door uitbeelding te geven aan een archetype.

Het woord mythe wordt in het dagelijks spraakgebruik vaak ten onrechte verstaan als fictie, iets dat nooit gebeurd is, een verzonden verhaal. Een mythe wordt echter vaak opgevat als een zinrijk, betekenisvol en zelfs reëel verhaal, al bevat de vertelling vele elementen die niet reëel zijn in letterlijke of historische zin.

In tegenstelling tot wat bij sagen, sprookjes en fabels meestal het geval is, gaan mythen in hoofdzaak over goden en halfgoden.

Een **sprookje** is in oorsprong een mondeling overgeleverd volksverhaal dat gebruik maakt van magie en fantasie. Het opent vaak met de woorden "Er was eens..." en speelt zich typisch af op een onbepaalde plaats in een onbepaald verleden.

Sprookjes behoren tot een oud literair genre en bevatten vaak een literair motief. In een of andere vorm komen sprookjes over de hele wereld voor met vergelijkbare elementen. Het woord sprookje is afgeleid van het middeleeuwse 'sproke', dat verhaal of vertelling betekent. Als ongeschreven vertelling richtte een sproke zich tot ongeletterde volwassenen. Via de orale traditie kregen zij de moraliserende verhalen mee. Tegenwoordig zijn "sprookjes" kinder-verhalen met levenslessen.

Een **verhaal** is een weergave van al dan niet fictieve gebeurtenissen, met een verhalende kern, een begin, midden en einde. 'Gebeurtenissen' omvatten zowel natuurlijke als niet-natuurlijke gebeurtenissen die de personages die in het verhaal voorkomen, meemaken. Personages raken betrokken doordat ze de gebeurtenissen veroorzaken, slachtoffers zijn, of worden beïnvloed door een gebeurtenis.

Een verhaal kan mondeling worden verteld, informeel of formeel in een voorstelling of voordracht, maar het kan ook in geschreven, gedrukte of digitale vorm worden verspreid. Het vertellen ervan is naar alle waarschijnlijkheid de oudste vorm van vermaak die de mensheid kent en sommige verhalen zijn eeuwenoud. Maar ook tegenwoordig worden nog steeds sagen, sterke verhalen, sprookjes, moppen en andere verhaalsoorten verteld, kunnen mensen hun verhaal doen en kan men op verhaal komen.

Een verhaal vanuit de mondelinge traditie wordt ook wel volksverhaal of *vertelling* genoemd.

Een **epos** (Grieks) of **heldendicht** is een lang, verhalend gedicht over belangrijke mythologische of historische personen en gebeurtenissen. Het kan ook gaan over een al dan niet legendarische gebeurtenis, zoals in de Ilias van Homeros en de Aeneis van Vergilius.

Een **fabel**, in het Grieks *ainos* (prijzenswaardig exempel), in het Latijn *fabula* (afgeleid van *fari* = *spreken*; vergelijk *mythe*, *sage* en *sprookje*) is een korte, verzonden vertelling die een zedenles aanschouwelijk voorstelt.

Er bestaan verschillende subgenres, maar het bekendste is het *dierdicht*, waarin menselijke eigenschappen naar dieren getransponeerd worden, en waarin dieren (soms ook planten of dingen) als handelende en sprekende personen optreden. Het gaat dan meestal om één menselijke eigenschap, waardoor het typische *flat characters* betreft. Daarnaast bestaan er ook *etiologische fabels*, die de oorzaak (Grieks *αίτια*) of achtergrond geven over een bepaald fenomeen. Ook zijn er fabels die een sterk *anekdotisch* karakter bezitten.

Sprookjes van de gebroeders Grimm

De gebroeders Grimm verzamelden bestaande sprookjes en volksverhalen en brachten deze (in de loop der jaren in wisselende samenstelling) uit. De eerste uitgave dateert van 1812. Onderstaande lijst betreft een selectie van de 201 sprookjes van de gebroeders Grimm.

Een volledig overzicht is te vinden via:

http://nl.wikipedia.org/wiki/Kinder-_und_Hausm%C3%A4rchen

- De kikkerkoning
- De wolf en de zeven geitjes
- Raponsje
- Hans en Grietje
- Het dappere snijdertje
- Assepoester
- Vrouw Holle
- Roodkapje

- De duivel met de drie gouden haren
- Tafeltje dek je, ezeltje strek je
- Sneeuwwitje
- Doornroosje
- Koning Lijsterbaard
- Repelsteeltje
- Eenoogje, tweeoogje en drieoogje
- De zes dienaren

Sprookjes van Hans Christian Andersen

Ook de Deen Hans Christian Andersen (1805-1875) gaf in eerste instantie een bundel uit met bestaande sprookjes. Maar zijn latere werk bestond veelal uit sprookjes die hij zelf geschreven had. Voor mee info:

http://nl.wikipedia.org/wiki/Hans_Christian_Andersen#Sprookjes

Een selectie van zijn werk :

- De prinses op de erwt
- De nieuwe kleren van de keizer
- De Chinese nachtegaal
- Het lelijke eendje
- De kleine zeemeermin
- De rode schoentjes
- Het meisje met de zwavelstokjes
- Het tinnen soldaatje
- De sneeuwkonigin
- Duimelijntje
- De wilde zwanen
- De tondeldoos
- Klaas Vaak
- De mestkever

Sprookjes van Moeder de Gans

Deze verzameling volksverhalen en sprookjes is van de Franse schrijver Charles Perrault. Zijn sprookjesboek werd een internationaal succes.

http://nl.wikipedia.org/wiki/Sprookjes_van_Moeder_de_Gans

De verzameling bevat onder andere de volgende sprookjes:

- Assepoester
- Doornroosje
- Blauw Baard
- Klein Duimpje
- De Gelaarsde Kat

Verhalen en ons referentiekader

Snoep verstandig, eet een appel?

In de jaren '70 en '80 hoorde je regelmatig de reclameleus "Snoep verstandig, eet een appel". De leus had tot doel kinderen (en volwassenen) aan te zetten tot een gezondere manier van snoepen. Het eten van een appel zou beter zijn voor je tanden en je kreeg bovendien niet zoveel suiker binnen. Inmiddels weten de meeste Nederlanders wel dat het in de reclame gegeven advies ook niet zonder risico op gaatjes is omdat het zuur in de appel je tandglazuur even goed kan aantasten. Bovendien bevat een appel een heleboel (fruit)suiker.

Opdracht

Een reclamebureau heeft (om onbegrijpelijke redenen) besloten de campagne "Snoep verstandig, eet een appel" opnieuw in de markt te zetten. Via de link hiernaast is de oude afbeelding te bekijken. De oude afbeelding bij de reclame is hieronder vervangen door een scène uit een verhaal.

<http://www.geheugenvannederland.nl/?/en/items/NAG002xxCOLONxx-IISG-30051001798245>

1. We gaan er vanuit dat de originele reclamecampagne het gewenste effect sorteerde. Wat is effect van bovenstaande reclameposters nu de afbeelding vervangen is?
2. Wanneer je deze "spotcampagne" daadwerkelijk zou willen inzetten in Nederland, welk van de drie nieuwe reclameposters zou je dan het beste kunnen inzetten? Beargumenteer je antwoord.
3. Wat is de overeenkomst tussen de verschillende "appelverhalen" van de hierboven gebruikte afbeeldingen?
4. Welke "appelverhalen" ken je nog meer en in welke opzichten komen deze verhalen overeen met of verschillen ze van (een van de) hierboven afgebeelde verhalen? Wat zijn daarnaast de overeenkomsten en verschillen in de symboliek van de appel in die verhalen?

bijdrage van het hoger onderwijs

Kijk en luister naar de Powerpointpresentatie *Verhalen vertellen in minder dan een halve minuut* van dr. K.C.M. Nuijten, Lector Media & User Experience Hanze Hogeschool Groningen

Topoi in mythen en verhalen

Wie het woord *topos* opzoekt in het Groot Woordenboek van Van Dale, vindt daar:

topos, de: regelmatig terugkerend motief

De term *topos* wordt doorgaans gebruikt voor het beschrijven van een regelmatig terugkerend (clichématig) thema in literatuur of andere verhalende kunstvormen. Het woord is Grieks voor "plaats" of "plek" en volgens wikipedia is het gebruik ervan in de hier bedoelde zin ontstaan via het gebruik van het woord "topos" in de oud-Griekse retorica als aanduiding van een

standaardmethode om een argument op te bouwen of te behandelen. Veel verhalen die in de loop der jaren tot ons komen, behandelen in grote lijnen vergelijkbare thema's. Deze thema's kunnen we topoi noemen, gemeenplaatsen, onderwerpen die deze verhalen gemeenschappelijk hebben. Wanneer we ons westers verhalengoed bestuderen, komen we talloze van deze topoi tegen. Vele van deze topoi zijn voor ons zo vanzelfsprekend, dat we ons veelal niet eens meer realiseren dat ons referentiekader door veel verschillende topoi gekleurd wordt.

Onderstaande opdracht is bedoeld als kleine confrontatie met je eigen referentiekader.

Opdracht topoi

Vul de ontbrekende woorden aan in onderstaande tekst:

Er leefde eens heel _____ geleden in een land hier _____ een wijze, _____ koning. De koning had _____ dochters waarvan de _____ veruit de mooiste was. Vele mannen dongen naar haar hand, maar de koning vond nooit een van de vrijers goed genoeg om hem de hand van zijn dochter te schenken. Op een kwade dag echter kwam er een grote vuurspuwende _____ naar het land die heel het koninkrijk grote angst aanjoeg. Toen stuurde de koning boodschappers het land in om te verkondigen dat de ridder die de _____ zou verslaan met zijn _____ mocht _____.

Zoals gezegd, komen we talloze van deze topoi tegen wanneer we het westers verhalengoed bestuderen. Opvallender is echter dat we ook wanneer we onze grenzen wat verleggen en eens kennis nemen van een aantal verhalen van buiten de westerse traditie, we vergelijkbare topoi tegenkomen in verhalen uit Rusland, China of Australië. Verbazingwekkend als deze grote gemene delers aanvankelijk mogen lijken, zijn ze eveneens goed verklaarbaar. Mensen gebruiken verhalen om betekenis te verlenen aan hun wereld, de thema's waaraan deze betekenis verleend moet worden zijn vergelijkbaar. Zelfs al kunnen de verhalen in vorm (verteltrant, vaste formules, dialoogvorm etc.) onderling sterk van elkaar verschillen, verschillen de belangrijke issues in het leven van een mens niet wezenlijk van elkaar. Wie de mens ook is, waar hij ook woont en in wat voor cultuur hij ook is opgegroeid: liefde, haat, dood, verderf, verdriet, roem en geluk zijn universele thema's die landsgrenzen en cultuurverschillen ver overstijgen.

Enkele voorbeelden van topoi zijn:

- ontstaan en vergaan van de aarde
- de boze stiefmoeder
- de dappere, nobele held
- een magisch wapen (denk maar aan *The Swords of Wayland*)
- sprekende dieren met een eigen (stereotiep) karakter
- familiestrijd
- wraak, vergelding en eerherstel

Vul bovenstaande lijst aan met enkele andere topoi.

discussie (optioneel)

Kunnen de overeenkomsten in de verhaalthematiek van verschillende culturen een bijdrage leveren aan maatschappelijke problemen als "omgaan met verschillen" en "de multiculturele samenleving"?

Zo ja, hoe? Zo nee, waarom niet?

Verhalenweb

Volg voor dit onderdeel de instructies en vragen van je docent.

Zelf een verhalenweb maken

Deze opdracht vormt de opmars naar de keuzebijeenkomsten. Wanneer er veel tijd (over) is tijdens de eerste bijeenkomst, kan je docent deze opdracht (eventueel in afgeslankte vorm) ook inzetten ter afronding van het verplichte gedeelte.

Les 2

22

Introductie les 2

Modulenaam	Topoi in het westers verhalengoed
Titel les	Er was eens...een eigen verhalenweb
Wijze van introductie (Evt. met plaatje en filmpje)	<ul style="list-style-type: none"> • ophalen van voorkennis n.a.v. het verhalenweb uit de verplichte bijeenkomst • instructie eigen verhalenweb • instructie voor het maken van een opzet voor de verwerkingsopdracht
Hoofdvraag	<ul style="list-style-type: none"> • hoe hangen de verhalen in dit web met elkaar samen en welke verhalen en topoi kun je eraan toevoegen? • wat is voor jou een betekenisvolle vervolgstap?

Wat ga je doen?

Opdracht	<ul style="list-style-type: none"> • een eigen verhalenweb maken o.b.v. een van de aangeleverde lijsten of met verhalen naar eigen keus • het web uitbreiden met een aantal verhalen en topoi • een opzet maken voor de verwerkingsopdracht
Aanpak	<ul style="list-style-type: none"> • je begint met het eigen web • je breidt het web uit met zelf gevonden bronnen • je laat je door het verhalenweb inspireren en kiest/verzint een eigen opdracht • je maakt een opzet met voornemens voor de eindopdracht en levert deze opzet in bij de docent
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • analyseren van verhalen • verbanden tussen verhalen leggen • zoeken naar nieuwe input (meer verhalen en topoi) • bedenken en in voornemens uitwerken van een betekenisvolle verwerkingopdracht • voornemens inleveren

Les 2

23

Wat moet je daarvoor kennen en/of kunnen?

Vereiste kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • analytisch en associatief denken • enige voorkennis van bekende klassieke mythen en westerse sprookjes • opzoeken van meer bronmateriaal voor het toevoegen van verhalen en topoi
Wenselijke kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • creatief denken • snel verbanden leggen, denken op metaniveau • uitgebreide kennis van klassieke mythen, westerse sprookjes en andere verhalen • zelfreflectie op wat voor de leerling inspirerende delen van de module waren

Wat ga je leren?

Kennis	<ul style="list-style-type: none"> • de inhoud van de verhalen uit het verhalenweb • welke verhalen heb ikzelf snel paraat?
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • topoi in verhalen herkennen/ verhalen analyseren • verbanden tussen verhalen herkennen en overeenkomsten leggen • zelfreflectie op wat je inspireert en hoe je betekenisvol verder kan met de thema's uit deze module
Attitudes	<ul style="list-style-type: none"> • kritische/analytisch kijk op (het westers) verhalengoed, het eigen denken en de eigen manier waarop betekenis aan de wereld wordt gegeven

Wat moet je opleveren?

Eisen eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • eigen verhalenweb • uitbereiding van het eigen verhalenweb • opzet met voornemens voor de eindopdracht <p>Voeg dit alles toe aan je portfolio.</p>
Beoordelingscriteria eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • is aan de eisen van het eigen verhalenweb zoals die in de module staan beschreven voldaan? • creativiteit van de gekozen uitbreiding • tijdig inleveren van de opzet voor de eindopdracht (zie onder les 3)

Welke bronnen mag/moet je gebruiken?

Verplichte bronnen	<ul style="list-style-type: none"> • verhalen uit het eigen verhalenweb • de eigen verwerkingsopdracht moet aansluiten bij een thema/onderdeel uit de module
Facultatieve bronnen	<ul style="list-style-type: none"> • ieder product waarin uiting wordt gegeven aan een topos of een verhaal <p>NB het is handig wanneer je beschikking hebt over een computer (of ander apparaat) met internet verbinding</p>

Les 2

Er was eens...een eigen verhalenweb

Zelf een verhalenweb maken (stap 1)

Om meer inzicht te krijgen in de onderlinge samenhang die verhalen kunnen vertonen, maak je zelf een verhalenweb. Je kunt hiervoor kiezen uit de volgende drie sets van verhalen, maar je mag ook een geheel eigen web opzetten. Wanneer je daarvoor kiest, moet je zorgen dat je verhalenweb aan de volgende criteria voldoet:

- het verhalenweb bevat minimaal 10 verhalen
- het verhalenweb bevat minimaal 3 topoi
- het verhalenweb bevat minimaal 3 verhalen uit de klassieke oudheid
- bij minderbekende verhalen lever je verwijzingen aan naar bronnen voor deze verhalen

Je begint je web met de dik gedrukte verhalen en rijgt de andere verhalen daaraan. De grijs gedrukte verhalen borduren voort op het thema van het verhaal daarboven.

Philomela en Prokne

The children of Lir
Pyramus en Thisbe
Romeo en Julia
Tristan en Isolde
Lohengrin
Assepoester
Amor en Psyche
Asterix: de ronde van Gallië
Mariken van Nimwegen

Orpheus

Teiresias
Zauberflöte
Cormac Mac Art
Rattenvanger van Hamelen
Nils Holgersson
Medusa
Salome
Halewijn
Ranponsel
Samson en Deleila

Minotaurus

Herne the Hunter
De kleine zeemeermin
Sirenen
Lorelei
Belle en het Beest
De kikkerkoning
Perseus en Andromeda
Joris en de Draak
Repelsteeltje
Iphigeneia

De heilige Joris (sankt Göran) en de draak, kwartier Sankt Göran op de hoek van de Björngårdsgatan en de Wollmar Yxkullsgatan, Stockholm, Zweden.

Zelf een verhalenweb maken (stap 2)

Je vult het door jou gemaakte verhalenweb aan met minimaal 10 andere verhalen. Zorg ervoor dat ten minste 5 van deze verhalen een nieuw topos aanleveren. Het is bij dit gedeelte van de opdracht uitdrukkelijk de bedoeling dat je ook andere bronnen en materialen dan louter verhalen/geschreven teksten gebruikt.

Voorbeelden van andere bronnen zijn: film, muziek, poëzie, schilderkunst, tv-programma's, reclame, architectuur etc. Zo is onderstaande afbeelding prima geschikt om input aan te leveren van het verhaal van Joris en de draak:

Verwerkingsopdracht

Ter verwerking van de volledige module maak je een eigen product. Je bent vrij deze opdracht geheel naar eigen goeddunken in te vullen op een manier die voor jou de waarde van de module het best tot zijn recht laat komen. De vraag luidt eigenlijk: Hoe wil je nu verder? Wat aan deze module heeft je geïnspireerd? Hoe ga je daar betekenisvol een vorm aan geven? Als je er geen behoefte aan hebt een eigen invulling te kiezen of moeite hebt met een goed plan te komen, kun je een van onderstaande suggesties overnemen.

suggestie 1

Schrijf ter verwerking van je verhalenweb een eigen verhaal waarbij je ten minste 2 topoi uit het verhalenweb verwerkt en ten minste 1 nieuw topos toevoegt. Hierbij streef je ernaar topoi te combineren die nog niet eerder samen in een verhaal zijn voorgekomen.

suggestie 2

Maak een product waarbij je de topos die in een specifiek verhaal voorkomt inzet voor een praktisch/maatschappelijk relevant doel.
bijvoorbeeld: Kleinduimpje als cursusmateriaal voor de padvinders.

suggestie 3

Maak als verwerkingsopdracht voor je verhalenweb een kunstuiting of een product waarin je refereert aan ten minste 1 topos dat in je verhalenweb voorkomt. Voorwaarde hierbij is wel dat je in je eigen product breekt met de conventies die er met betrekking tot dat topos bestaan.

Wanneer je gekozen hebt voor een verwerkingsopdracht maak je eerst een uitgewerkt overzicht van je plannen. In dit overzicht staat ten minste:

- bij welk onderdeel van de module deze verwerkingsopdracht aansluit
- wat jouw motieven/overwegingen om bij juist dit onderdeel van de module aan te sluiten: wat is de meerwaarde?
- wat je wil gaan maken (eindproduct)
- wie de doelgroep is/zijn van het eindproduct
N.B. Je kan ook voor een verwerking kiezen die vooral jezelf voedt. In dit geval ben je zelf de doelgroep van het eindproduct en zal je moeten uitleggen waarom je juist met deze verwerkingsvorm de meeste toegevoegde waarde denkt te bereiken.
- waarom dit eindproduct, in deze vorm, het best aansluit bij deze doelgroep

Je voegt alle opdrachten toe aan je portfolio.

Introductie les 3

Modulenaam	Topoi in het westers verhalengoed
Titel les	Zij leefden nog lang en gelukkig?
Wijze van introductie (Evt. met plaatje en filmpje)	• docent levert de feedback op de opzet van de leerlingen aan zodat de leerlingen aan de slag kunnen
Hoofdvraag	• wat is voor jou een betekenisvolle vervolgstap? • wat ga je doen met de door de docent geleverde feedback op jouw voornemens?

Wat ga je doen?

Opdracht	• de eigen geformuleerde opdracht uitvoeren • de door de docent geleverde feedback verwerken
Aanpak	(afhankelijk van de opdracht)
Activiteiten	(afhankelijk van de opdracht)

Wat moet je daarvoor kennen en/of kunnen?

Vereiste kennis / vaardigheden	(grotendeels afhankelijk van de opdracht) • analyseren en verwerken van de feedback van de docent • onderbouwen van je eigen handelen en je eigen gemaakte keuzes
Wenselijke kennis / vaardigheden	• creatief verwerken van de feedback van de docent • reflecteren op de feedback van de docent • reflecteren op je eigen handelen en je eigen gemaakte keuzes • o.b.v bovengenoemde reflecties jezelf een stapje verder brengen

Wat ga je leren?

Kennis	(afhankelijk van de opdracht)
Vaardigheden	(afhankelijk van de opdracht) • analyseren en verwerken van feedback • onderbouwen van keuzes
Attitudes	• zelfkritische/ analytische kijk op je eigen handelen

Wat moet je opleveren?

Eisen eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • de opdracht vereist creatieve en analytische denkvaardigheden • je levert een nieuw product aan (louter analyse of studie van bestaande producten volstaat niet) • de opdracht heeft onderbouwde meerwaarde boven de in de module al geleverde kennis en vaardigheden • de opdracht is voor jou betekenisvol • je houdt rekening met de door de docent gegeven feedback
Beoordelingscriteria eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • de opdracht is een verwerking van de module • de opdracht is zelfverzonnen of sluit aan bij één van de in de module gegeven voorbeelden • je hebt aantoonbaar analytische en creatieve denkvaardigheden gebruikt • je hebt de meerwaarde en betekenis begrijpelijk en afdoende onderbouwd • je hebt je gehouden aan jouw voornemens óf afdoende toegelicht waarom daarvan is afgeweken • je hebt de feedback van de docent op een constructieve manier in jouw eindproduct verwerkt óf toegelicht waarom je de feedback (deels) hebt verworpen

Welke bronnen mag/moet je gebruiken?

Verplichte bronnen	<ul style="list-style-type: none"> • de eigen verwerkingsopdracht moet aansluiten bij een thema/onderdeel uit de module • feedback van de docent
Facultatieve bronnen	(afhankelijk van de opdracht) NB het is handig wanneer je beschikking hebt over een computer (of ander apparaat) met internet verbinding

Les 3

Zij leefden nog lang en gelukkig?

Je gaat aan het werk om je eindproduct te maken. Hierbij houd je je aan de voornemens zoals je die hebt opgenomen in je overzicht van je plannen. Daarnaast houd je rekening met de door de docent gegeven feedback. Wanneer je afwijkt van je voornemens of (delen van) de feedback van docent niet overneemt, motiveer je je keuze hiervoor expliciet in een korte reflectie op de gevolgde module.

Deze reflectie bevat in ieder geval een antwoord/beschouwing op de volgende vragen:

- waarom heb ik voor deze module gekozen?
- wat was de meerwaarde van deze module? wat heb ik ervan opgestoken?
- hoe heeft mijn eindproduct bijgedragen aan de leeropbrengst van deze module?
- heb ik mij aan mijn voornemens gehouden?
- waarom wel/niet?
- heb ik de feedback van de docent gevolgd?
- waarom wel/niet en wat vond ik van deze feedback?
- hoe heeft mijn eindproduct bijgedragen aan mijn leerproces?
- welke veranderingen/aanvullingen zouden de module nog interessanter/inspirerender maken? hier noem je iets anders dan het aanvullen van de module met de door jou gekozen verwerkingsopdracht (het spreekt immers voor zich dat je dat een waardevolle aanvulling vindt).

Aan het eind van de tweede bijeenkomst stoppen de leerlingen hun eindproduct en reflectieverslag in hun portfolio.

Bronnen

Overzicht van gebruikte literatuur

Bellingham, D. (2002). *Keltische mythologie*. Kerkdriel: Libero.

Cotterel, A. (1999). *Encyclopedie van de mythologie*. Lisse: Zuid Boekproducties.

Grant, J. (2002). *Viking mythologie*. Kerkdriel: Libero.

Nilsson, J. & Nilsson, U. (1992). *Skriv! En författarskola för unga*. Ronneby: AMU Gruppen.

Orrling, C. & Svenksa Institutet (1997). *Vikingar*. Borås: Centraltryckeriet.

Schmidt, V.L. (2005). *Story structure architect*. Cincinnati: Writers Digest Books.

Willis, R. (red) (2012). *Mythologie*. Kerkdriel: Libero.

Verantwoording van citaten

T. Thomas, (2009). National Storytelling Laureate, UK. Transcriptie van Youtube-fragment:

<http://www.youtube.com/watch?v=7Vo6itjHs3A> (7:38-8:48 min.)

Furlong, M. (1988). *Heksenkind*. Rotterdam: Lemniscaat

Verantwoording van afbeeldingen

Snoep verstandig eet een appel: <http://www.geheugenvannederland.nl>

Wenken voor de docent

Hieronder vindt u een beknopt overzicht van de indeling van de module *Topoi in het westers verhalengoed*. Deze module maakt deel uit van de klassieke talen pilot van het Gymnasium cum Laude en bestaat (net als de vijf andere modules uit de pilot) uit één verplichte bijeenkomst voor leerlingen en twee keuzebijeenkomsten. Bij onderstaand overzicht vindt u suggesties voor didactiek en uitleg over vragen en opdrachten. Het overzicht bevat tevens wenken voor het gebruik van het docentmateriaal zoals dat is aangeleverd bij deze module.

Algemene wenken:

- de antwoorden (of suggesties voor antwoorden) op vragen staan in het docentmateriaal cursief onder de desbetreffende vraag.
- in de module is op verschillende plaatsen ruimte gelaten voor discussie. Deze discussies vormen geen verplicht onderdeel van de module *Topoi* maar kunnen naar gelang de beschikbare tijd, persoonlijke voorkeur van de docent of interesse van leerlingen (of een specifieke leerling) dienen ter verdieping van het materiaal.
- de in dit overzicht geleverde wenken voor gebruik van het materiaal dienen slechts ter ondersteuning van de docent en vormen geenszins een verplichting. Het staat iedere docent vrij de verschillende onderdelen van de module naar eigen goeddunken en eigen didactische voorkeur te behandelen. Er mogen echter geen delen van de module worden overgeslagen (tenzij anders aangegeven).

Titel module		Topoi in het westers verhalengoed
Korte beschrijving inhoud module	Deze module gaat over verhalen. We gebruiken verhalen om betekenis te geven aan ons leven en de wereld om ons heen. De verhalen (mythen, sprookjes, legenden) uit het westers verhalengoed kleuren ons denken en ons referentiekader. Hoe verschillend de verhalen ook lijken, ze behandelen veelal dezelfde thema's (topoi).	
Inleiding (les 1)	Waarom vertellen mensen verhalen? Verhalen kleuren ons denken. Verandering van verhalen en de verschillende (westerse) verhaaltradities. Hoe maken (m.n. persuasieve) media gebruik van ons gedeelde referentiekader? Topoi en het maken van een verhalenweb.	
Verdieping (les 2)	Leerlingen maken hun eigen verhalenweb en breiden dat uit met verhalen en topoi (ook uit andere dan literaire bronnen). Leerlingen maken een opzet van hun voornemens voor hun eigen verwerkingsopdracht.	
Verdieping (les 3)	Leerlingen maken hun eigen verwerkingopdracht volgens hun eigen opzet van voornemens en houden daarbij rekening met de door de docent gegeven feedback op hun opzet.	

Introductie les 1

Modulenaam	Topoi in het westers verhalengoed
Titel les	...sprookjes daarentegen gaan over het echte leven...
Wijze van introductie (Evt. met plaatje en filmpje)	Tekst van Taffy Thomas "Story and Truth"
Hoofdvraag	Waarom vertellen mensen verhalen? Hoe kleuren (de topoi in) deze verhalen ons denken en ons referentiekader?

Wat gaat de leerling doen?

Opdracht	Het grootste deel van deze eerste bijeenkomst is docentgestuurd. De leerling levert echter een actieve bijdrage aan de les door mee te doen aan discussies en onderwijsleergesprekken. Concrete opdrachten zijn: <ul style="list-style-type: none"> • bekijk filmfragmenten en beantwoord de bijbehorende vragen • denk na over de discussievragen en lever een bijdrage aan de groepsdiscussie • vul de ontbrekende woorden in (bij een sprookje)/ vul de juiste topoi in • noem/noteer enkele topoi • herken de aangehaalde verhalen en analyseer welke topoi erin voorkomen • noem meerdere andere verhalen met vergelijkbare topoi
Aanpak	De docent bespreekt de inhoud van de eerste bijeenkomst met de leerlingen, stelt de discussievragen of geeft instructie bij de andere opdrachten. Leerlingen krijgen even de tijd om aan de vraag of opdracht te werken waarna nabespreking (klassikaal, in groepen of duo's) volgt.
Activiteiten	Luisteren en lezen Verschillende filmfragmenten bekijken en analyseren. Discussiëren. Meedenken over het verhalenweb (verhalen herkennen en analyseren).

Wat moet de leerling daarvoor kennen en/of kunnen?

Vereiste kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • analytisch en associatief denken • enige voorkennis van bekende klassieke mythen en westerse sprookjes
Wenselijke kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • creatief denken • snel verbanden leggen, denken op metaniveau • uitgebreide kennis van klassieke mythen, westerse sprookjes en andere verhalen

Wat gaat de leerling leren?

Kennis	<ul style="list-style-type: none"> • verhalen kleuren ons denken • beknopte geschiedenis van het westers verhalengoed • hoe de media gebruik kan maken van ons gedeelde referentiekader - wat zijn topoi en hoe kun je ze herkennen?
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • topoi in verhalen herkennen/ verhalen analyseren • verbanden tussen verhalen herkennen en overeenkomsten leggen • analyseren hoe en waarom mediaboodschappen breken met de conventies rond een gebruikt topos
Attitudes	<ul style="list-style-type: none"> • kritische/analytisch kijk op (het westers) verhalengoed, het eigen denken en de eigen manier waarop betekenis aan de wereld wordt gegeven

Wat moet de leerling opleveren?

Eisen eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • bij deze les van de module hoort geen eindopdracht. Leerlingen die er niet voor kiezen de facultatieve bijeenkomsten bij deze module te volgen, schrijven in hun logboek een korte reflectie op de module en waarom ze er niet voor kiezen de overige bijeenkomsten te volgen.
Beoordelingscriteria eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • de leerling heeft een korte reflectie geschreven • de leerling heeft begrijpelijk en op basis van consistente argumenten aangegeven waarom hij/zij er niet voor gekozen heeft de facultatieve bijeenkomsten van deze module te volgen

Welke bronnen mag/moet de leerling gebruiken?

Verplichte bronnen	n.v.t. <ul style="list-style-type: none"> • de leerling beschikt indien mogelijk over een eigen computer met internetaansluiting
Facultatieve bronnen	n.v.t.

Les 1.

...Sprookjes daarentegen gaan over het echte leven...

Inleiding op de module

There was once a man with a coat with beautiful pictures on it. And wherever he went, he was made welcome: the very best of hospitality, glasses of red wine...But on the same time there was a woman and she was plain. In fact, from some angles you might even say she was ugly. And when she went to the same places, doors were shut, lights went out and people pretended they were not home. So she went to the man and said: "Why is it you're always made welcome and I'm not?" And the man said: "Well, my name is Story, and people always open their doors and ears to a good story. Who are you?" And the woman said: "My name is Truth. And there're not many people who open their doors and their ears to truth." And the man said: "Well, there's always more hospitality than I can handle. So crawl under the back of my coat and travel with me." And so it has been ever since that day: whenever you hear a good story, somewhere very close to it, you'll find truth. Sometimes walking hand in hand and sometimes it's clinging on to its coat-tail.

Taffy Thomas, National Storytelling Laureate, UK *

Transscriptie van Youtube-fragment: <http://www.youtube.com/watch?v=7Vo6itjHs3A> (7:38-8.48 min.)

*Voor meer informatie en achtergronden over Taffy Thomas, zie: <http://www.taffythomas.co.uk/>

discussie (optioneel)

Wat vind je van het verhaal van Taffy Thomas over Story and Truth?

Deze module gaat over verhalen. Eeuwenoude verhalen die door de overlevering voor ons bewaard zijn gebleven, de varianten op deze verhalen zoals ze in de loop der tijden ontstaan zijn en nieuwere verhalen die nog niet zo lang bestaan. Deze verhalen vormen de basis van de Europese mythologische traditie en zijn daarmee in sterke mate bepalend (geweest) voor de vorming van ons referentiekader. Ze vormen zogezegd de basis van ons moderne denken. De manier waarop wij de wereld kennen en bekijken wordt gekleurd door de overlevering van deze verhalen en is daarmee eveneens van grote invloed op de verhalen die we nog niet kennen, die nog gevormd en verzonnen moeten worden. Ook over deze nog niet bestaande verhalen gaat deze module.

Verhalen zijn belangrijk voor mensen. Vaak hebben ze een haast magische aantrekkingskracht: mensen horen graag verhalen en komen er speciaal naar luisteren. Wat verhalen zo aantrekkelijk maakt, is dat ze gaan over de kern, over het wezen van ons bestaan. We gebruiken verhalen om betekenis te verlenen aan ons leven en de wereld om ons heen. Verhalen behandelen de issues waarmee iedereen te maken krijgt, de grote thema's uit een mensenleven: haat, liefde, verlies, bedrog en strijd. Ze beschrijven de worsteling van de gewone mens (en zijn we dat in wezen niet allemaal?) met het bestaan. Door naar verhalen te luisteren kunnen we iets leren over ons eigen leven, ons eigen bestaan. Daarmee hebben deze verhalen een universeel karakter dat niet alleen voor velen gemakkelijk te verstaan is, maar ook nagenoeg tijdloos is. Want hoeveel de wereld de afgelopen eeuwen en millennia ook veranderd mag zijn, de verhaalthematiek is vrijwel ongewijzigd gebleven en dat maakt dat ook de verhalen uit de oude doos ons vandaag de dag nog boeien. Wie goed naar deze vertellingen luistert, hoort dat zij aan actualiteitswaarde niets hebben ingeleverd.

Alle geleerde mensen leren Latijn, je hebt er altijd wel iets aan. Sprookjes daarentegen gaan over het echte leven. Monica Furlong, Wise Child (1987).

bijdrage van het hoger onderwijs

Kijk en luister naar de Powerpointpresentatie *Kennis maken met verhalen* van dr. P.H.M. van de Ven, Universitair Hoofddocent Vakdidactiek Nederlands Radboud Universiteit Nijmegen

Deze powerpointpresentatie is te vinden op de website www.gymnasiumcumlaude.nl

discussie (optioneel)

In zijn Powerpointpresentatie noemt doctor Van de Ven enkele redenen waarom mensen verhalen vertellen. Hoe kun jij aan de hand van deze redenen de aantrekkingskracht van verhalen verklaren?

Achtergrondinformatie 1 : Beknopte geschiedenis van het westers verhalengoed

Hoewel het oudste verhaal dat vaak beschouwd wordt als basis van de West-Europese literatuur misschien wel het Mesopotamische Gilgamesj epos is (ca. 2100 v. Chr.), begint de geschiedenis van ons verhalend erfgoed voor velen van ons gevoelsmatig bij de klassieke oudheid.

Het oude Griekenland

Waar de meeste mythen in het oude Midden-Oosten ontstonden in de aan tempels verbonden schrijfcentra, werden de mythen en epen van de oude Grieken mondeling door de mensen aan elkaar overgedragen. Daarbij was iedere verteller in de gelegenheid zijn of haar eigen draai aan een verhaal te geven en eigen accenten te leggen. Mensen hebben, en hadden, vele verschillende redenen om verhalen te vertellen en iedere verteller kon de details en nuances van zijn verhaal aanpassen zoals hem op dat moment en in die omstandigheden uitkwam. Door deze orale traditie en doordat iedere πολις bovendien haar eigen specifieke mythen en helden kende, bestaan er van veel verhalen verschillende versies, die elkaar aanvullen, maar ook geregeld tegenspreken.

Niet alleen kende het oude Griekenland zelf van vele verhalen meerdere varianten, de overlevering die al vanaf de tijd van de Romeinen (tegen wil en dank grote bewonderaars van de Griekse cultuur) op gang kwam, liet ruimte voor het ontstaan van verschillende versies van de aloude verhalen. Ook in latere eeuwen immers kon een verteller naar gelang de omstandigheden zijn verhaal net even een andere nadruk of wending geven, zodat het geschikt werd voor de specifieke context van dat moment.

Hoewel de epen van Homeros waarschijnlijk al rond 800/700 v. Chr. werden opgetekend, zijn de meeste geschreven versies van andere klassieke mythen veelal van later tijd. De overlevering van het klassieke verhalengoed hebben we vooral te danken aan de middeleeuwse kloosters waar monniken de klassieke verhalen bestudeerden en kopieerden. Pas door dit optekenen ontstonden er min of meer “vaststaande” versies van deze verhalen.

Kelten

De term “Keltisch” duidt officieel op een gevarieerde schare aan volkeren die ooit grote delen van Europa en zelfs een deel van Klein-Azië bewoonden. Aangezien er van het verhalengoed van de Kelten van het vasteland vrijwel niets bewaard is gebleven, bedoelen we, wanneer we spreken over “Keltische” mythologie of het “Keltisch” verhalengoed, eigenlijk altijd de verhalen en mythen van de volkeren die ooit het huidige Verenigd Koninkrijk en Ierland bewoonden. Toen Brittannië na enkele eerdere min of meer vergeefse pogingen uiteindelijk (deels) door Rome veroverd werd, behielden de Kelten hun eigen godsdienst. Zolang zij ook offers brachten aan de Romeinse goden (en zodoende geen gevaar vormden voor de machthebbers in Rome of het voortbestaan van het Romeinse rijk) tolereerden de Romeinen dit. Pas toen het Christendom de Romeinse staatsgodsdienst werd (eind 4e eeuw n. Chr.), nam deze tolerantie af en begonnen er delen van het traditioneel Keltisch erfgoed in de vergetelheid te raken. Toch is relatief veel van de Keltische mythologie bewaard gebleven. Reeds in de 5e eeuw n. Chr. begonnen Ierse monniken het Keltisch erfgoed op te tekenen. Het feit dat de monniken ook in een gekerstende samenleving in de gelegenheid waren ongestoord, en zonder van heidendom beticht te worden, de oude verhalen op te tekenen, is waarschijnlijk te danken aan het feit dat dichters al in voorchristelijke tijd hoog in aanzien stonden en er bovendien van oudsher een duidelijk onderscheid bestond tussen dichters en druiden. Wie zich bezig hield met verzen en verhalen bedreef dus niet tegelijkertijd min of meer automatisch ook een religieuze handeling. Dat de Kelten zelf hun verhalen niet hadden opgeschreven, hoeft ons niet te verbazen als we het traditionele wantrouwen dat de Keltische volkeren koesterden tegen het geschreven woord, getuige het verslag dat Julius Caesar daarvan doet, serieus mogen nemen:

...velen komen uit eigen beweging (naar de druïden) om te leren, maar ze worden ook door ouders en familieleden gezonden. Daar (bij de druïden) moeten ze een groot aantal verzen van buiten leren en daarom blijven sommigen wel twintig jaar in de leer. Aangezien zij het niet geoorloofd achten deze dingen aan het papier toe te vertrouwen, hoewel zij voor overige zaken en voor persoonlijke en publieke kwesties het Griekse schrift gebruiken. Volgens mij hebben ze dit om twee redenen ingesteld. Ten eerste om te voorkomen dat de leer verspreid raakt onder het gewone volk en ten tweede omdat ze niet willen dat zij die in de leer zijn leunend op het schrift hun geheugen minder trainen.

Julius Caesar, *De Bello Gallico*, VI, 14.2-4

Een andere verklaring voor het feit dat er veel van het Keltisch verhalengoed van de eilanden is overgebleven ligt hierin dat veel van de oude verhalen en legenden verweven raakten met het Christelijk verhalengoed.

De Ierse mythologie wordt gedomineerd door een rijkheid aan heldenverhalen: Chuchulainn en Oisín, zoon van Finn MacCool, zijn twee van de bekendste strijders uit de Ierse mythologie. Het komt ons wellicht vreemd voor dat de strijd een zo grote rol inneemt in de oude Keltische verhalen. Zeker wanneer je de verhalen met alle gruwelijkheden die daarin voorkomen leest, lijkt het een lugubere erfenis. We moeten de belangrijke rol voor de strijd en de vele doden die er in deze verhalen vallen echter niet vergeten te bekijken vanuit het Keltisch perspectief op het leven. De Kelten geloofden immers in reïncarnatie. Ze gingen ervan uit dat alle leven bij de dood begon, zoals de dag voortkomt uit de nacht. Ze lieten het nieuwe jaar bijvoorbeeld niet voor niets beginnen op Samhain (Halloween), in de donkerste periode van het jaar. Uit deze donkere tijd kwam het nieuwe licht te voorschijn. Caesar vertelt ons bovendien dat dit geloof in reïncarnatie in het voordeel van de Keltische strijders werkte. Niet gehinderd door vrees voor de dood, waren zij een bijzonder dapper volk:

Met name hiervan willen zij (de druïden) hen (hun leerlingen) overtuigen, dat zielen niet verloren gaan, maar na de dood overgaan naar anderen. Omdat zij menen dat zij juist hierdoor het meest worden aangemoedigd tot de strijd, doordat zij de angst voor de dood hebben afgelegd.

Julius Caesar, *De Bello Gallico*, VI, 14.5

De Germanen

Hoewel de mythologie van Noord- en Oost-Europa van zowel Germaanse als Slavische volkeren afkomstig is, zijn veel verhalen van de stammen die leefden in het huidige Rusland en op de Balkan verloren gegaan. De meeste verhalen die wel zijn overgeleverd, zijn van Scandinavische en IJslandse afkomst en zijn bewaard gebleven dankzij de IJslandse geleerde Snorri Sturluson die rond 1200 n. Chr. een boekwerk schreef over de Germaanse goden. Dit is vrijwel onze enige bron over de Germaanse mythologie en het Germaanse pantheon.

Anders dan de Keltische en klassieke mythologie kent de Germaanse overlevering geen helden-traditie.

Egypte

In de Egyptische overlevering is met name een prominente rol weggelegd voor de goden en de religieuze eredienst. Er is niet veel bekend over het Egyptische wereldbeeld: de mythologie ontwikkelde zich voornamelijk doordat de verschillende godsbeelden steeds meer met elkaar werden geassocieerd. Deze onderlinge relaties werden verder uitgewerkt en zo ontstonden verhalen, die overigens naar geloven konden worden uitgebreid en aangepast.

Midden-Oosten

Met het Midden-Oosten duiden we het gebied aan tussen de Eufraat en de Tigris, het oude Mesopotamië. Hoewel er een van staatswege georganiseerde cultus bestond en de

Mesopotamiërs een uitgebreid pantheon kenden, geloofde men dat de wereld daarnaast vol vreemde krachten, demonen en voortekens was. Dit geloof noemen we een *animistisch*. De verhalen uit het Midden-Oosten zijn ons vaak slechts in delen overgeleverd. Uit deze fragmenten blijkt dat de mythologie zowel godenverhalen als verhalen over helden bevatte. Het beroemdste verhaal uit het Midden-Oosten is zonder enige twijfel het epos over de held Gilgamesj.

India

India kent een rijke mythologische traditie waarin orde en chaos centraal staan. De meeste mythen verhalen over hoe de orde uit de chaos ontstaat en hoe de orde uiteindelijk weer in chaos verandert. Daarnaast is er aandacht voor het idee dat er (mogelijk) niet zoiets bestaat als ware kennis, dat dingen niet per se zijn wat ze lijken. Veel mythen werden geschreven en herschreven als aanpassing, maar soms ook als regelrechte kritiek op eerdere versies van dezelfde verhalen.

Aanvankelijk kende de Indische mythologie een ruime verzameling goden, maar naar mate het Hindoeïsme meer voet aan de grond kreeg, worden deze goden vervangen door een drietal voornaamste goden: Brahma, Visjoe en Sjiva, respectievelijk de schepper, de beschermer en de vernietiger van de kosmos.

China

De Chinese mythologie is een mengeling van verschillende invloeden. De oudste Chinese traditie bestond uit het vereren van de voorouders (de slang, de draak, de rode vogel) en natuurelementen als de zon, de maan, bergen, rivieren etc.. Iets recenter is de visie van Confucius die vooral nadruk legde op eerbied voor de ouders en de opvoeding. Zijn ideeën werden aangevuld door invloeden van het Taoïsme: men moest het mannelijke en het vrouwelijke principe, Yin en Yang, respecteren en in harmonie met de natuur leven. Ten slotte kent de Chinese mythologie belangrijke invloeden van het Boeddhisme. Dat al deze stromingen naast elkaar konden blijven bestaan, verklaart de rijke Chinese mythologische overlevering.

Midden- en Oost-Europa

Hoewel de Slavische volkeren in vele opzichten erg van elkaar verschilden, kenden zij wel een grotendeels vergelijkbare mythologie. De eerste schriftelijke bronnen uit Midden- en Oost-Europa dateren van de 9e en 10e eeuw ná Christus en stammen uit de tijd dat het Christendom vaste voet aan de grond kreeg en de heidense tradities naar de achtergrond verdreven werden. Uit het beschikbare bronmateriaal blijkt dat de Slavische mythologie gekenmerkt wordt door een geloof in bovennatuurlijke wezens en een bovennatuurlijke wereld waartoe alleen sjamanen toegang hadden. Deze wereld werd bewaakt door monsters en contact met wezen uit deze bovennatuurlijke wereld was voor gewone stervelingen beslist niet zonder gevaar.

Noordpoolgebied

De verhalen uit 's werelds noordelijkste streken weerspiegelen in vele opzichten de onberispelijke leefomstandigheden van hun vertellers. Veel mythen uit het Noordpoolgebied verhalen van de strijd van de mens om te overleven en zijn afhankelijkheid van de dieren om hem heen. De mythologie getuigt van een groot respect en een grote dankbaarheid voor deze dieren van wie geloofd wordt dat zij een eigen ziel bezitten. Het algemene welzijn van de mens, succes en mislukkingen, ziekte en gezondheid, maar ook het "gedrag" van de elementen worden bepaald door geesten met wie alleen de sjamanen in contact kunnen treden.

Noord-Amerika

De Indianen van Noord-Amerika kennen een rijke orale mythologische traditie. Zij verhalen met name over de goden en de relatie van de mens tot de goden. De mythen verklaren de wereld en de orde der dingen. Sommige mythen worden als heilig beschouwd en mogen alleen tijdens bepaald rituelen verteld worden. De Indiaanse mythologie kent echter ook verhalen die vooral

dienen ter vermaak van de luisteraar. Ze bieden de luisteraar bovendien een voorbeeld voor hoe hij/zij zich geacht wordt te gedragen. Deze mythen zijn aan een vrijere interpretatie van de verteller onderhevig.

Midden-Amerika

Toen de Spanjaarden aan het begin van de 16e eeuw grote delen van Midden-Amerika veroverden, werden deze streken bewoond door een verscheidenheid aan hoog ontwikkelde volkeren. De mythologie van de Azteken is echter het uitvoerigst overgeleverd en uit deze verhalen komen een paar opvallende, kenmerkende aspecten van het Azteekse wereldbeeld naar voren. Welbekend zijn hun gebruik van een kalender, het brengen van mensenoffers (vaak krijgsgevangenen) en hun ruime astronomische kennis.

Afrika

De Afrikaanse mythologie wordt in grote delen gekenmerkt door scheppingsmythen waarin de wereld tot stand gebracht wordt door een mannelijke noch vrouwelijke godheid. Andere wijd-verbrede aspecten van de Afrikaanse mythologie vormen het tweelingmotief, de kosmische slang en de grote toren. Het is, gezien de grote diversiteit aan talen die door de Afrikaanse volkeren gesproken worden (meer dan duizend), opmerkelijk dat de Afrikaanse mythen een zo opvallende eenheid in thematiek vertonen. Helaas zijn met het intreden van Islam en Christendom veel traditionele verhalen verloren gegaan.

Australië

Anders dan de Afrikaanse kent de Australische mythologie eigenlijk geen verhalen die door alle verschillende bevolkingsgroepen, clans, worden verteld. Ieder clan zwierf op eigen houtje door het land en hoewel de clans van elkaar afhankelijk waren omdat zij door de seizoenen genoodzaakt werden met enige regelmaat door elkaars gebied te trekken, bleef ieder clan zijn eigen verhalen vertellen en ontstond er geen gemeenschappelijk verhalengoed. De mythen verhaalden doorgaans over de daden van een rondtrekkende held. De clan vertelde uitsluitend wat de held op hun grondgebied had beleefd, wat hij op het grondgebied van de buren meemaakte, werd door de naburige clan verteld.

Achtergrondinformatie 2: De orale traditie

De orale traditie kent vertolkers van verhalen in vele soorten en maten. Hoewel het specifieke onderscheid tussen al deze vertellers voor deze module niet per se van groot belang is, volgt hieronder een kort overzicht van de verschillende benamingen die in de module gebruikt worden, en enkele andere. Deze informatie kan worden ingelast in de module indien u daar als docent belangstelling voor heeft of van pas komen wanneer een leerling daarom vraagt (bron: Wikipedia).

Bard is de benaming voor de lyrische dichters en zangers in met name de Keltische talen. Zij waren de verre voorgangers van wat tegenwoordig wel 'singer-songwriter' wordt genoemd. Barden werden al vermeld door de Romeinse geschiedschrijvers. Barden werden wel door vorsten betaald om hun eer te bezingen. Ook bezongen zij heldendaden. Het oudst bekende bardengedicht stamt uit Ierland en dateert uit de 9e eeuw. In Wales stonden de barden in hoog aanzien. In Ierland vormden de filid de hoogste klasse van hof-dichters en namen barden een lagere plaats in. Later traden de barden (in Engeland) niet alleen meer op voor de adel, maar ook voor het gewone volk. Zij reisden rond als de Franse troubadours en zongen overal in dorpen en steden hun verzen. Hun liederen waren niet altijd oorspronkelijk, maar gebaseerd op volksliederen, waar zij soms eigen tekst of een nieuwe melodie aan toevoegden. Vaak gaat het in oorsprong om een orale traditie.

Een **troubadour** is van oorsprong een Middeleeuwse kunstenaar, vooral begaafd als muzikant-dichter. Een *trouvère* is een vergelijkbare artiest. Ze waren actief in het Franse taalgebied. Het woord *troubadour* is afgeleid van het Occitaanse woord "trobar", dat 'vinden' of 'bedenken' betekent. Het woord "trouvère" is afgeleid van het Oudfranse 'trouver', dat eveneens 'vinden' of 'bedenken' betekent.

In Germaanstalige streken spreekt men over 'minnezangers' (ze zongen over de 'hoofse minne'). Troubadours vertonen ook verwantschap met andere middeleeuwse kunstenaars zoals de jongleur en de minstrel.

Onder **minstrel** wordt een middeleeuwse artiest verstaan die was verbonden aan een broodheer. De minstrel zong liederen, maakte muziek en poëzie, vertelde verhalen, veelal over actuele gebeurtenissen en personen, en voerde ook andere kunsten uit. Onderling vochten de minstrelen soms verbale duels uit. Minstrelen componeerden zelf of brachten composities van anderen of volksliederen.

Een minstrel had, anders dan een jongleur, een vaste betrekking bij bijvoorbeeld een kasteel. Het woord is verwant met *minister* (iemand die dient). Minnezangers of troubadours zouden verfijnder en poëtischer zijn geweest dan minstrelen, maar de scheidslijn tussen de verschillende speellieden was niet scherp. Het 'min' van minstrel heeft overigens niets te maken met het 'minne' (liefde) van minnezanger.

Een **straat-zanger** was, in de Nederlanden vanaf de zestiende eeuw, een zanger die op straat liedjes zong en de tekst daarvan in gedrukte vorm te koop aanbood. Met de opkomst van de radio en de grammofoonplaat in de vroege twintigste eeuw stierf het beroep uit. De liederen die door de straatzangers ten gehore werden gebracht, vielen in de categorie 'zelfgeschreven tekst op een bestaande melodie'. Nadat de luisteraar het lied gehoord had, kon hij er thuis met behulp van het tekstvel verder van genieten. Notenschrift werd op die vellen niet gebruikt. De melodie-aanduiding bleef beperkt tot "Op de wijs van:". Omdat veel van die destijds bekende wijsjes verloren zijn gegaan of gaandeweg zijn veranderd, weten we niet hoe de oude straatliederen precies hebben geklonken.

Opdracht over de orale traditie**Lees werkblad 2.**

Bekijk de documentaire van Michael Wood *In search for the Trojan war: The Singer of Tales* (aflevering 3) van 6:10 minuut tot 15:17 minuut:
<http://www.youtube.com/watch?v=PwpQR9NWaLc&feature=relmfu>

Probeer tijdens het kijken een antwoord te vinden op de volgende vragen:

1. Welke aanwijzingen zijn er in de geschreven versies van de Illias te vinden voor de aanname dat het verhaal stamt uit een orale traditie?
Veel herhalingen van woorden, woordgroepen en zinnen: formules. Met name de epitheta vallen erg op.
2. Welke kenmerken van de orale traditie hebben de verhalen van de Gaelic bard met de tekst van Homerus gemeen?
De vele formules. Sommige woorden en woordgroepen betekenen niet eens echt iets op zichzelf en zijn dus ook nauwelijks te vertalen.

Bekijk nu het verhaal A pot of earth van Taffy Thomas op:
http://www.youtube.com/watch?v=dv_GSA843wU&feature=related

3. Beschrijf de manier van vertellen van de Gaelic bard en van Taffy Thomas. Welke verschillen vallen je op?
*Taffy Thomas vertelt het verhaal in zijn eigen woorden, legt tussendoor soms even iets uit, maakt voor het verhaal niet per se relevante of noodzakelijke uitstapjes en verwerkt de input van het publiek in zijn verhaal. (wanneer hij de naam van een kind uit de zaal niet goed verstaat en daar extra om moet vragen, gebruikt hij de naam van het kind vervolgens als naam van de hoofdpersoon).
 Het epos van de Gaelic bard bestaat uit een vaste tekst, met vaste zinnen, woorden en formules waarvan sommige op zichzelf bovendien niet eens echt iets betekenen. Ze horen bij het jargon, bij de taal van het verhaal maar zijn nauwelijks of helemaal niet te vertalen. Ze leveren een bijdrage aan de vaste vorm van het verhaal. De bard is niet in trance, maar wanneer we hem zo horen lijkt hij zijn verhaal wel een beetje op de automatische piloot af te spelen. Er lijkt geen ruimte voor eigen inbreng of creatieve wijzigingen.
 Welk verschil in effect sorteren de beide manieren van vertellen? Hoe beïnvloedt de manier van vertellen de manier waarop jij het verhaal als toehoorder beleeft?
*Taffy betreft zijn publiek bij zijn verhaal. Door de input van het publiek te verwerken maakt hij hen als het ware mede-eigenaar van zijn vertelling. Je luistert betrokken en ontspannen. De uitstapjes naar voor het verhaal minder relevante opmerkingen maken het geheel extra luchtig, zonder dat je je belangstelling voor het verhaal verliest. Daarnaast zijn de in Taffy's verhalen geleverde levenslessen gemakkelijk te begrijpen en eenvoudig toegankelijk.
 De Gaelic bard staat veel verder van jou als toehoorder af. Hij vertelt een belangrijk, groots verhaal waar jij in bewondering naar luistert, maar je aanschouwt het verhaal. Wellicht ga je erin op, heeft de oude, traditionele vorm een bijzonder, ietwat magisch of onwettelijk effect, maar je wordt er geen onderdeel van. Ook de eventueel uit de verhalen te leren lessen zijn daarmee veel abstracter, minder toegankelijk voor ons.**
4. Waarom maken de beide vertellers gebruik van juist deze vertelmethode? Verzin zelf een plausibele verklaring.
*Taffy Thomas vermaakt zijn publiek met zijn verhalen en verdient daar zijn brood mee. Hij wil zijn publiek animeren en enthousiasmeren voor het mythologisch erfgoed. Als hij zijn publiek weet te bereiken heeft hij de meeste kans zijn doel te verwezenlijken.
 De Gaelic bard vormt zelf een onderdeel van een eeuwenoude, uitstervende traditie. Zijn*

voordracht is eveneens gericht op het bewaren van het erfgoed, maar in zijn geval behoort ook, of misschien wel juist, de vertelvorm, het voordragen van de verhalen met al hun vaststaande formules tot het erfgoed en niet louter de inhoud van de verhalen.

discussie (optioneel)

Leid deze discussie in met een kleine oefening:

De leerlingen noteren in enkele regels wat zij de afgelopen vakantie gedaan hebben. Daarna legt iedereen zijn/haar geschreven tekstje weg en vertelt aan de buurman/-vrouw wat hij/zij tijdens de vakantie gedaan heeft. Nota bene: het is de bedoeling dat de leerlingen hun verhaal spontaan doen, ze vertellen alsof ze de ander toevallig op straat tegenkomen, ze herhalen niet puntsgewijs wat ze zojuist genoteerd hebben. Na een aantal minuten vertellen, laten de leerlingen hun toehoorder lezen wat ze hadden opgeschreven.

Discussie: vraag aan de toehoorders om aan te geven wat het verschil is tussen een geschreven en een verteld verhaal en wat de meewarde van beide is. Hierbij kan gedacht worden aan verschillen in levendigheid van het verhaal, gebruik van bijvoeglijk naamwoorden en verwijzwoorden etc.

Voor de verhalen van alle volkeren geldt dat de toename van nieuwe versies van de verhalen afnam met het op schrift stellen van de verhalen. Op de een of andere manier werd de op schrift gestelde versie vaak al snel als “de juiste” versie van het verhaal gezien, hoewel de verhalen natuurlijk nooit zijn opgehouden schrijvers en dichters in latere tijd te inspireren tot het maken van nieuwe verhalen en nieuwe varianten van bestaande verhalen. Ook vandaag de dag ontstaan er nog regelmatig nieuwe versies van verhalen, hoewel deze dikwijls niet meer in geschreven vorm maar via allerlei andere media (bijv. film) tot ons komen. Zo vertelt Richard Carpenter, schrijver van de sinds de jaren '80 immens populaire BBC tv-serie *Robin of Sherwood* hoe hij zich bij het schrijven van de aflevering *The Swords of Wayland* liet inspireren door de figuur van Wayland, de Germaanse smid van de goden. De aflevering gaat over de zeven zwaarden met magische krachten die Wayland ooit gesmeed zou hebben. Carpenter: *Not a lot of actual myth went into the writing of the episodes. Writers prefer to create their own myths. I mean the swords of Wayland for instance. People have told me subsequently: “O yes, I knew that old story about the seven swords of Wayland.” And I'd say: “That's bloody funny, because I invented it.”*
Richard Carpenter – the making of Robin of Sherwood 1984/2007

discussie (optioneel)

Hoe zou het komen dat de mensen die *The Swords of Wayland* gezien hebben, menen het verhaal al (uit de mythologie) te kennen, hoewel Carpenter het zelf verzonnen heeft?
*Mensen herkennen het verhaal niet, mensen herkennen de topos van “het magische zwaard/wapen”, maar realiseren zich dat niet.
 Overigens komt in het verhaal van de Gaelic bard het topos van “het magische wapen” of “het magische voorwerp” ook naar voren. De bard vertelt dat de held van het verhaal, voordat hij van boord gaat, “the star of knowledge” en “the sword of light” meeneemt. Daarnaast communiceert hij met een pratende ring.*

Andere verhalen die ons referentiekader bepalen

Natuurlijk zijn het niet alleen de verhalen uit de klassieke oudheid of andere traditionele verhalen over oude goden en helden die ons referentiekader vormen. Ons wereldbeeld wordt eveneens in hoge mate bepaald door verhalen van na de oudheid. (Dit nog los van het feit dat ons referentiekader vanzelfsprekend absoluut niet alleen bepaald wordt door de verhalen waarvan we kennis nemen, maar door allerlei indrukken en belevenissen die we de hele dag meemaken). Zo zijn daar niet alleen heiligenlevens, verhalen uit de bijbel, uit zowel het oude en het nieuwe testament, maar ook de sprookjes van Grimm, Andersen en moeder de Gans.

Daarbij komen nog talloze (kinder)boeken en (jeugd)literatuur waarvan we in de loop van ons leven kennis nemen. En denk eens aan de gigantische hoeveelheid films, series en andere tv-programma's die we bekijken, schilderijen, toneelvoorstellingen en foto's die we zien, of de muziek die we beluisteren waarin ook weer allerlei verhalen (of verwijzingen naar verhalen) de revue passeren. Misschien lijkt het op het eerste gezicht niet zo voor de hand te liggen al deze kunstuitingen ook een plaats te geven in deze module, maar wie goed kijkt, ziet ook hierin vele topoi terug. Bovendien is het goed ons te realiseren dat het verschil tussen een verteld verhaal, een gezongen lied of een voorgedragen gedicht vroeger nog vele malen diffuser was dan nu.

Achtergrondinformatie 3: verhaal- en vertelvormen:

In deze module komen verhalen en vertellingen van allerlei soorten en maten aan de orde. Hoewel het exacte verschil tussen de verschillende verhaal- en vertelvormen voor de module niet per se van groot belang is, volgt hieronder een kort overzicht van de verschillende benamingen die in de module gebruikt worden, en enkele andere. Deze informatie kan worden ingelast in de module indien u daar als docent belangstelling voor heeft of van pas komen wanneer een leerling daarom vraagt (bron: Wikipedia).

Een **sage** (van het Duits *was gesagt wird*) is een traditioneel volksverhaal dat zich afspeelt op een bekende plaats en op een bekend moment in de tijd en vaak gegroeid is om een historische kern. De sage is doorgaans een kortere vertelling dan een sprookje en behandelt een bepaalde vorm van volksgeloof. Sagen bevatten veel angstaanjagende, bovennatuurlijke elementen en vertellen bijvoorbeeld over heksen, tovenaars, spoken, weerwolven, over reuzen, kabouters, nachtmerries (het wezen, niet de droom), Witte Wieven, duivels en dergelijke. Sagen kunnen ook vertellen over moedige en sterke helden, over geduchte rovers, onderaardse gangen, verborgen schatten en bodemloze putten. In principe werden de sagen vroeger als waarheid verteld. Door vertellers en publiek werden ze ervaren als non-fictie.

Een **legende** (afgeleid van het Latijn *legenda*, een gerundivum met de betekenis *wat gelezen moet worden*) is oorspronkelijk een alternatieve levensbeschrijving van een heilige met toegevoegde fictieve elementen, waarin aan de betreffende persoon allerlei wonderen toegedicht worden (een hagiografie kan ook een louter biografische beschrijving van een heiligenleven zijn). In de kloosters werd bij de Metten en bij de maaltijden voorgelezen uit boeken met levensbeschrijvingen van heiligen. Die teksten werden in het middeleeuwse Latijn aangeduid met *legenda*. Als genre behoort een legende tot het volksverhaal.

Onder legende verstaat men tegenwoordig dan ook een traditioneel christelijk (met name katholiek) volksverhaal, waarin een centrale rol is weggelegd voor een heilige, Jezus Christus, Maria, of een heilig voorwerp.

De betekenis van het woord *legende* is later in de volksmond uitgebreid naar allerlei soorten verhalen die als waar gebeurd doorverteld worden, hoewel ze niet historisch of wetenschappelijk te bewijzen zijn. De legende wordt dan algemeen begrepen als een oud volksverhaal. Voorbeelden hiervan zijn de urban legends over het bestaan van het Monster van Loch Ness en de Yeti. Het gaat hier om de opvolger van de sage, de stadssage of het broodjeaapverhaal. Het gebruik van het woord 'legende' is in deze zin foutief gebruikt. In het Nederlandse verhaalonderzoek gaat men namelijk uit van het Duitstalige wetenschappelijke onderzoek (*Legende* naast *Sage*), en niet van het Engelse *legend*.

Mythe (Grieks: *mythos*; *μῦθος*) betekende oorspronkelijk in het Grieks gesproken woord, verhaal. De betekenis is afhankelijk van de context. In de tijd van Homerus kreeg het woord mythe de betekenis die als hoofdbetekenis moet worden gezien: *heilig, overgeleverd verhaal van een volk over zijn herkomst en godsdienst*.

Vanaf het einde van de 19e eeuw wordt het begrip mythe gehanteerd binnen wetenschappen als de psychologie, culturele antropologie en de historische sociologie in een andere betekenis: een verhaal met een louterende werking dat een diepe waarheid over het menselijk bestaan uitdrukt, bijvoorbeeld door uitbeelding te geven aan een archetype.

Het woord mythe wordt in het dagelijks spraakgebruik vaak ten onrechte verstaan als fictie, iets dat nooit gebeurd is, een verzonnen verhaal. Een mythe wordt echter vaak opgevat als een zinrijk, betekenisvol en zelfs reëel verhaal, al bevat de vertelling vele elementen die niet reëel zijn in letterlijke of historische zin. In tegenstelling tot wat bij sagen, sprookjes en fabels meestal het geval is, gaan mythen in hoofdzaak over goden en halfgoden.

Een **sprookje** is in oorsprong een mondeling overgeleverd volksverhaal dat gebruik maakt van magie en fantasie. Het opent vaak met de woorden “Er was eens...” en speelt zich typisch af op een onbepaalde plaats in een onbepaald verleden.

Sprookjes behoren tot een oud literair genre en bevatten vaak een literair motief. In een of andere vorm komen sprookjes over de hele wereld voor met vergelijkbare elementen. Het woord sprookje is afgeleid van het middeleeuwse ‘sproke’, dat verhaal of vertelling betekent. Als ongeschreven vertelling richtte een sproke zich tot ongeletterde volwassenen. Via de orale traditie kregen zij de moraliserende verhalen mee. Tegenwoordig zijn “sprookjes” kinder-verhalen met levenslessen.

Een **verhaal** is een weergave van al dan niet fictieve gebeurtenissen, met een verhalende kern, een begin, midden en einde. ‘Gebeurtenissen’ omvatten zowel natuurlijke als niet-natuurlijke gebeurtenissen die de personages die in het verhaal voorkomen, meemaken. Personages raken betrokken doordat ze de gebeurtenissen veroorzaken, slachtoffers zijn, of worden beïnvloed door een gebeurtenis.

Een verhaal kan mondeling worden verteld, informeel of formeel in een voorstelling of voordracht, maar het kan ook in geschreven, gedrukte of digitale vorm worden verspreid. Het vertellen ervan is naar alle waarschijnlijkheid de oudste vorm van vermaak die de mensheid kent en sommige verhalen zijn eeuwenoud. Maar ook tegenwoordig worden nog steeds sagen, sterke verhalen, sprookjes, moppen en andere verhaalsoorten verteld, kunnen mensen hun verhaal doen en kan men op verhaal komen.

Een verhaal vanuit de mondelinge traditie wordt ook wel volksverhaal of *vertelling* genoemd.

Een **epos** (Grieks) of **heldendicht** is een lang, verhalend gedicht over belangrijke mythologische of historische personen en gebeurtenissen. Het kan ook gaan over een al dan niet legendarische gebeurtenis, zoals in de Ilias van Homeros en de Aeneis van Vergilius.

Een **fabel**, in het Grieks *ainos* (prijswaardig exempel), in het Latijn *fabula* (afgeleid van *fari* = *spreken*; vergelijk *mythe*, *sage* en *sprookje*) is een korte, verzonden vertelling die een zedenles aanschouwelijk voorstelt.

Er bestaan verschillende subgenres, maar het bekendste is het *dierdicht*, waarin menselijke eigenschappen naar dieren getransponeerd worden, en waarin dieren (soms ook planten of dingen) als handelende en sprekende personen optreden. Het gaat dan meestal om één menselijke eigenschap, waardoor het typische *flat characters* betreft. Daarnaast bestaan er ook *etiologische fabels*, die de oorzaak (Grieks *αιτια*) of achtergrond geven over een bepaald fenomeen. Ook zijn er fabels die een sterk *anekdotisch* karakter bezitten.

(ε) Sprookjes van de gebroeders Grimm

De gebroeders Grimm verzamelden bestaande sprookjes en volksverhalen en brachten deze (in de loop der jaren in wisselende samenstelling) uit. De eerste uitgave dateert van 1812.

Onderstaande lijst betreft een selectie van de 201 sprookjes van de gebroeders Grimm.

Een volledig overzicht is te vinden via:

http://nl.wikipedia.org/wiki/Kinder-_und_Hausm%C3%A4rchen

- De kikkerkoning
- De wolf en de zeven geitjes
- Raponsje
- Hans en Grietje
- Het dappere snijdertje
- Assepoester
- Vrouw Holle

- Roodkapje
- De duivel met de drie gouden haren
- Tafeltje dek je, ezeltje strek je
- Sneeuwwitje
- Doornroosje
- Koning Lijsterbaard
- Repelsteeltje
- Eenoogje, tweeoogje en drieoogje
- De zes dienaren

Sprookjes van Hans Christian Andersen

Ook de Deen Hans Christian Andersen (1805-1875) gaf in eerste instantie een bundel uit met bestaande sprookjes. Maar zijn latere werk bestond veelal uit sprookjes die hij zelf geschreven had. Voor mee info:

http://nl.wikipedia.org/wiki/Hans_Christian_Andersen#Sprookjes

Een selectie van zijn werk :

- De prinses op de erwt
- De nieuwe kleren van de keizer
- De Chinese nachtegaal
- Het lelijke eendje
- De kleine zeemeermin
- De rode schoentjes
- Het meisje met de zwavelstokjes
- Het tinnen soldaatje
- De sneeuwkonigin
- Duimelijntje
- De wilde zwanen
- De tondeldoos
- Klaas Vaak
- De mestkever

Sprookjes van Moeder de Gans

Deze verzameling volksverhalen en sprookjes is van de Franse schrijver Charles Perrault. Zijn sprookjesboek werd een internationaal succes.

http://nl.wikipedia.org/wiki/Sprookjes_van_Moeder_de_Gans

De verzameling bevat onder andere de volgende sprookjes:

- Assepoester
- Doornroosje
- Blauw Baard
- Klein Duimpje
- De Gelaarsde Kat

Verhalen en ons referentiekader

Snoep verstandig, eet een appel?

In de jaren '70 en '80 hoorde je regelmatig de reclameleus "Snoep verstandig, eet een appel". De leus had tot doel kinderen (en volwassenen) aan te zetten tot een gezondere manier van snoepen. Het eten van een appel zou beter zijn voor je tanden en je kreeg bovendien niet zoveel suiker binnen. Inmiddels weten de meeste Nederlanders wel dat het in de reclame gegeven advies ook niet zonder risico op gaatjes is omdat het zuur in de appel je tandglazuur even goed kan aantasten. Bovendien bevat een appel een heleboel (fruit)suiker.

Opdracht

Een reclamebureau heeft (om onbegrijpelijke redenen) besloten de campagne "Snoep verstandig, eet een appel" opnieuw in de markt te zetten. Via de link hiernaast is de oude afbeelding te bekijken. De oude afbeelding bij de reclame is hieronder vervangen door een scène uit een verhaal.

1. We gaan er vanuit dat de originele reclamecampagne het gewenste effect sorteerde. Wat is het effect van bovenstaande reclameposters nu de afbeelding vervangen is?
De reclame heeft eigenlijk geen effect meer: de afbeelding ondersteunt de boodschap niet. De reclame sorteert nu hooguit verwarring. De reclames kunnen wel gebruikt worden als persiflage op de oorspronkelijke campagne.
2. Wanneer je deze "spotcampagne" daadwerkelijk zou willen inzetten in Nederland, welk van de drie nieuwe reclameposters zou je dan het beste kunnen inzetten? Beargumenteer je antwoord.
Natuurlijk hangt het succes van deze reclamegrap af van de doelgroep die je voor ogen hebt. Wil je de meeste volwassenen bereiken, dan lijkt de afbeelding van Adam en Eva het meest voor de hand te liggen, ben je er juist op uit kinderen aan het denken te zetten, dan werkt Sneeuwwitje waarschijnlijk beter. De afbeelding van het Parisoordeel zal niet veel mensen bereiken. Het is hooguit een leuke gymnasiale grap.
3. Wat is de overeenkomst tussen de verschillende "appelverhalen" van de hierboven gebruikte afbeeldingen?
Deels eigen invulling. Wat in ieder geval duidelijk moet worden is dat in al deze verhalen het overhandigen van de appel weinig goeds brengt.
4. Welke "appelverhalen" kennen de leerlingen nog meer en in welke opzichten komen deze verhalen overeen met of verschillen ze van (een van de) hierboven afgebeelde verhalen? Wat zijn daarnaast de overeenkomsten en verschillen in de symboliek van de appel in die verhalen?
eigen invulling

bijdrage van het hoger onderwijs

Kijk en luister naar de Powerpointpresentatie *Verhalen vertellen in minder dan een halve minuut* van dr. K.C.M. Nuijten, Lector Media & User Experience Hanze Hogeschool Groningen

Topoi in mythen en verhalen

Wie het woord *topos* opzoekt in het Groot Woordenboek van Van Dale, vindt daar:

topos, de: regelmatig terugkerend motief

De term *topos* wordt doorgaans gebruikt voor het beschrijven van een regelmatig terugkerend (clichématig) thema in literatuur of andere verhalende kunstvormen. Het woord is Grieks voor "plaats" of "plek" en volgens wikipedia is het gebruik ervan in de hier bedoelde zin ontstaan via het gebruik van het woord "topos" in de oud-Griekse retorica als aanduiding van een standaardmethode om een argument op te bouwen of te behandelen.

Veel verhalen die in de loop der jaren tot ons komen, behandelen in grote lijnen vergelijkbare thema's. Deze thema's kunnen we *topoi* noemen, gemeenplaatsen, onderwerpen die deze verhalen gemeenschappelijk hebben. Wanneer we ons westers verhalengoed bestuderen, komen we talloze van deze *topoi* tegen. Vele van deze *topoi* zijn voor ons zo vanzelfsprekend, dat we ons veelal niet eens meer realiseren dat ons referentiekader door veel verschillende *topoi* gekleurd wordt.

Onderstaande opdracht is bedoeld als kleine confrontatie met je eigen referentiekader.

Opdracht topoi

Vul de ontbrekende woorden aan in onderstaande tekst:

Er leefde eens heel lang geleden in een land hier ver vandaan een wijze oude koning. De koning had drie dochters waarvan de jongste veruit de mooiste was. Vele mannen dongen naar haar hand, maar de koning vond nooit een van de vrijers goed genoeg om hem de hand van zijn dochter te schenken. Op een kwade dag echter kwam er een grote vuurspuwende draak naar het land die heel het koninkrijk grote angst aanjoeg. Toen stuurde de koning boodschappers het land in om te verkondigen dat de ridder die de draak zou verslaan met zijn dochter mocht trouwen.

Bespreek met de leerlingen dat dit verhaal een heel vreemde indruk op ons zou maken wanneer we totaal andere woorden zouden invullen. Een jonge koning met vier dochters waarvan de tweede lelijk is als de nacht en de rest nogal gewoontjes, vormt geen basis voor een fatsoenlijk sprookje. Als het land dan ook nog wordt aangevallen door een enorme mier zijn we ons gevoel van herkenning helemaal kwijt.

Zoals gezegd, komen we talloze van deze *topoi* tegen wanneer we het westers verhalengoed bestuderen. Opvallender is echter dat we ook wanneer we onze grenzen wat verleggen en eens kennis nemen van een aantal verhalen van buiten de westerse traditie, we vergelijkbare *topoi* tegenkomen in verhalen uit Rusland, China of Australië. Verbazingwekkend als deze grote gemene delers aanvankelijk mogen lijken, zijn ze eveneens goed verklaarbaar. Mensen gebruiken verhalen om betekenis te verlenen aan hun wereld, de thema's waaraan deze betekenis verleend moet worden zijn vergelijkbaar. Zelfs al kunnen de verhalen in vorm (verteltrant, vaste formules, dialoogvorm etc.) onderling sterk van elkaar verschillen, verschillen de belangrijke issues in het leven van een mens niet wezenlijk van elkaar. Wie de mens ook is, waar hij ook woont en in wat voor cultuur hij ook is opgegroeid: liefde, haat, dood, verderf, verdriet, roem en geluk zijn universele thema's die landsgrenzen en cultuurverschillen ver overstijgen.

Enkele voorbeelden van topoi zijn:

- ontstaan en vergaan van de aarde
- de boze stiefmoeder
- de dappere, nobele held
- een magisch wapen (denk maar aan *The Swords of Wayland*)
- sprekende dieren met een eigen (stereotiep) karakter
- familiestrijd
- wraak, vergelding en eerherstel

Vul bovenstaande lijst aan met enkele andere topoi.

discussie (optioneel)

Kunnen de overeenkomsten in de verhaalthematiek van verschillende culturen een bijdrage leveren aan maatschappelijke problemen als “omgaan met verschillen” en “de multiculturele samenleving”? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom niet?

Verhalenweb

Doel van het maken van een verhalenweb is om visueel inzichtelijk te maken hoe verschillende verhalen door de daarin voorkomende topoi aan elkaar verbonden zijn. De verschillende topoi komen immers in meerdere verhalen voor, maar ook veel verhalen behandelen doorgaans meer dan één topos.

Hieronder volgt een voorstel voor het construeren van een eerste verhalenweb. Het staat u als docent volledig vrij om een andere aanpak te kiezen of het web met andere verhalen in te vullen. Daarbij dient wel te worden opgemerkt dat in ieder geval het behandelen van het topos van “de onheilbrengende appel” voor het vervolg van de module van belang is.

Indien de tijd het toelaat, verdient het aanbeveling het web samen met de leerlingen verder uit te breiden dan hier als voorbeeld wordt gegeven en daarbij ook alvast gebruik te maken van meer dan louter literaire of verhalende bronnen. De leerlingen zullen dit in de eerste keuze-bijeenkomst immers zelf ook moeten gaan doen.

stap 1:

Doornroosje. Begin met het vertellen van het verhaal zónder te zeggen welk verhaal u vertelt, maar geef wel aan dat de leerlingen u mogen onderbreken zodra ze weten welk verhaal het is. Het is het handigst te beginnen bij (of in de buurt van) het punt dat de boze fee de feestzaal binnengestormd komt, dit is immers de passage die nu van belang is. U hoeft het verhaal vervolgens niet af te maken, het gaat in dit geval immers om het topos van “de ongenode gast die voor ellende zorgt” te introduceren.

stap 2:

Het Parisoordeel. Begin ook hier te vertellen zónder te vertellen welk verhaal u gaat vertellen. Leerlingen mogen u weer onderbreken zodra ze weten welk verhaal het is. U hoeft niet het hele verhaal over Troje te vertellen, het gaat met name om de start van het verhaal: de bruiloft van Peleus en Thetis.

stap 3:

Wat hebben de verhalen gemeen?

Bespreek de topos van “de ongenode gast die ellende veroorzaakt” of “de ellende die ervan komt als je de verkeerde persoon passeert”.

Noteer de titels van beide verhalen op het bord en zet de topos er tussen.

stap 4:

Het Parisoordeel. Het verhaal van de bruiloft van Peleus en Thetis en de ellende die de ongenode gast Eris daar veroorzaakt, mondt uit in het Parisoordeel. Vertel het verhaal verder tot u bent aangekomen bij het moment van de uitreiking van de appel. Dit stukje fruit krijgen de Grieken al snel met de Trojanen te schillen....

Kennen de leerlingen nog meer uitgereikte appels die niets dan ellende veroorzaken?

Het Latijnse woord voor appel (malus) en slecht (mâlus) liggen overigens opvallend dicht bij elkaar. Taalkundig waarschijnlijk geen steekhoudend betoog, maar wellicht toch vermakelijk?

stap 5:

Noteer bij het Parisoordeel ook de titels van de andere “appelverhalen” op het bord. Zorg dat daarbij in ieder geval **Adam en Eva** en **Sneeuwitje** (het moment dat de heks, vermomd als oude vrouw, een appel komt aanbieden) op het bord komen te staan.

Wanneer u wilt, kunt u nu met uw verhalenweb een heel andere weg inslaan zonder het vervolg van de module te bemoeilijken. Wanneer u heel het verhalenweb uit het voorbeeld wilt voltooien, kunt u als volgt verder gaan:

stap 6:

In de Keltische mythologie bestaat het verhaal van **Goldtree and Silvertree**, moeder en dochter. Moeder voelt zich bedreigd door de schoonheid van dochter en probeert zich van dochter te ontdoen. Dit verhaal volgt de verhaallijn van Sneeuwitje (of is het andersom?) en deelt zo de topos van “de jalouse moeder die haar dochters schoonheid benijdt”.

Bij het vergelijken van de verhalen van Sneeuwitje en Goldtree and Silvertree, raken we aan een lastig punt. Het is immers de vraag hoe de beide verhalen zich precies tot elkaar verhouden: bestond het ene verhaal eerder dan het andere? En welk verhaal was dan het eerst? Zijn beide verhalen autonoom ontstaan? Dat lijkt bijna onmogelijk, maar welk verhaal levert ons dan de “originele” topos en welk slecht de receptie van die topos? We balanceren vaak op een dunne lijn tussen het een en het ander. De vraag is echter of we werkelijk onderscheid willen of moeten maken. Het feit dat een bepaalde topos gerecipieerd wordt, zegt immers al genoeg over de “eeuwigheidswaarde” van die topos. Of we het dan nog met recht een topos mogen noemen is een literair wetenschappelijke discussie die we hier niet gaan voeren.

voor het volledige verhaal van Goldtree and Silvertree zie:

http://en.wikipedia.org/wiki/Gold-Tree_and_Silver-Tree

stap 7:

We blijven nog even bij het verhaal van Sneeuwitje. Wie van de leerlingen heeft de onlangs verschenen film **Snowwhite and the Huntsmen** gezien? Hierin wordt de boze koningin voorgesteld als een soort vampier die de jeugd/het bloed van een ander nodig heeft om zelf jong te blijven. Dit topos zien we ook terug in de verhalen over **Graaf Dracula**.

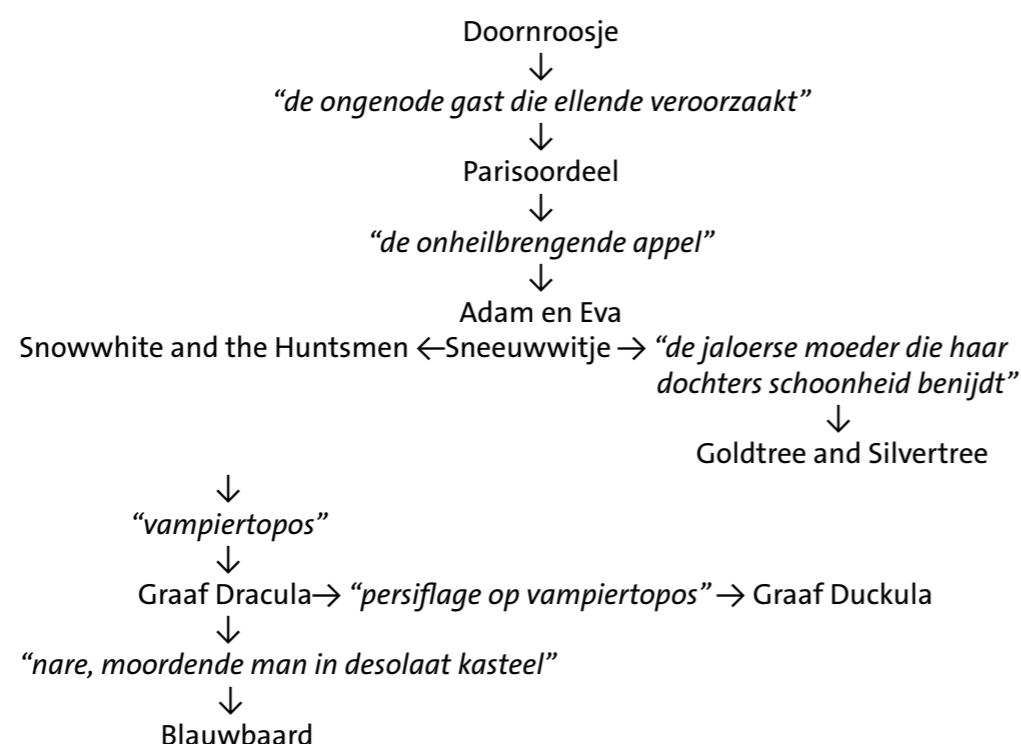
Wellicht kennen de leerlingen ook het tekenfilmfiguur van Disney: Graaf Duckula. Deze graaf (eendenvampier) lust juist geen mensenbloed, maar is streng vegetariër. Voor het intro op de serie zie: <http://www.youtube.com/watch?v=lbYwuj4bKok>

stap 8:

Graaf Dracula woont in een griezelig kasteel in een luguber, verlaten en desolaat oord. Ditzelfde geldt voor een ander onaangenaam figuur (die bovendien ook niet veel van zijn bezoekers in leven laat): **Blauwbaard**.

Wanneer u bovenstaande procedure tot en met stap 8 hebt doorlopen, heeft u op het bord een verhalenweb genoteerd dat er ongeveer zo uitziet als het voorbeeld hieronder. Het is de bedoeling dat u samen met de leerlingen het verhalenweb nog wat verder uitbreidt. U kunt verder gaan met het rijgen van verhalen, maar u kunt natuurlijk ook uitbereidingen zoeken bij de eerder in het web genoteerde verhalen. Enkele suggesties ter uitbreiding vindt u onder het voorbeeldweb.

voorbeeld verhalenweb:

suggesties

- Doornroosje → *spinnenwiel* → Repelsteeltje → *eis van het opgeven van een kind* → Iphigeneia
- Parisoordeel → *schoonheidscompetitie* → Assepoester
- Sneeuwwitje en de zeven dwergen → *getal 7* → The Seven Swords of Wayland
The (7) Children of Lir
De wolf en de zeven geitjes
- Wayland → *magisch wapen* → Arthursage
Lord of the Rings
Ridder Roelant
- De wolf en de zeven geitjes → *grote boze wolf* → Roodkapje
De drie biggetjes
- Graaf Dracula → *enge (halfmenselijke) wezens (in de nacht)* → Dolfje Weerwolfje

Zelf een verhalenweb maken

Deze opdracht vormt de opmars naar de keuzebijeenkomsten. Wanneer u veel tijd (over) heeft tijdens de eerste bijeenkomst, kunt u deze opdracht (eventueel in afgeslankte vorm) ook inzetten ter afronding van het verplichte gedeelte.

Introductie les 2

Modulenaam	Topoi in het westers verhalengoed
Titel les	Er was eens...een eigen verhalenweb
Wijze van introductie (Evt. met plaatje en filmpje)	<ul style="list-style-type: none"> • ophalen van voorkennis n.a.v. het verhalenweb uit de verplichte bijeenkomst • instructie eigen verhalenweb • instructie voor het maken van een opzet voor de verwerkingsopdracht
Hoofdvraag	<ul style="list-style-type: none"> • hoe hangen de verhalen in dit web met elkaar samen en welke verhalen en topoi kun je eraan toevoegen? • wat is voor jou een betekenisvolle vervolgstap?

Wat gaat de leerling doen?

Opdracht	<ul style="list-style-type: none"> • een eigen verhalenweb maken o.b.v. een van de aangeleverde lijsten of met verhalen naar eigen keus • het web uitbreiden met een aantal verhalen en topoi • een opzet maken voor de verwerkingsopdracht
Aanpak	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen beginnen met het eigen web • leerlingen breiden het web uit met zelf gevonden bronnen • leerlingen laten zich door het verhalenweb inspireren en kiezen/verzinnen een eigen opdracht • leerlingen maken een opzet met voornemens voor de eindopdracht en leveren deze opzet in bij de docent
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • analyseren van verhalen • verbanden tussen verhalen leggen • zoeken naar nieuwe input (meer verhalen en topoi) • bedenken en in voornemens uitwerken van een betekenisvolle verwerkingopdracht • voornemens inleveren

Wat moet de leerling daarvoor kennen en/of kunnen?

Vereiste kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • analytisch en associatief denken • enige voorkennis van bekende klassieke mythen en westerse sprookjes • opzoeken van meer bronmateriaal voor het toevoegen van verhalen en topoi
Wenselijke kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • creatief denken • snel verbanden leggen, denken op metaniveau • uitgebreide kennis van klassieke mythen, westerse sprookjes en andere verhalen • zelfreflectie op wat voor de leerling inspirerende delen van de module waren

Wat gaat de leerling leren?

Kennis	<ul style="list-style-type: none"> • de inhoud van de verhalen uit het verhalenweb • welke verhalen heb ikzelf snel paraat?
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • topoi in verhalen herkennen/ verhalen analyseren • verbanden tussen verhalen herkennen en overeenkomsten leggen • zelfreflectie op wat de leerling inspireert en hoe hij/zij betekenisvol verder kan met de thema's uit deze module
Attitudes	<ul style="list-style-type: none"> • kritische/analytisch kijk op (het westers) verhalengoed, het eigen denken en de eigen manier waarop betekenis aan de wereld wordt gegeven

Wat moet de leerling opleveren?

Eisen eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • eigen verhalenweb • uitbereiding van het eigen verhalenweb • opzet met voornemens voor de eindopdracht
Beoordelingscriteria eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • is aan de eisen van het eigen verhalenweb zoals die in de module staan beschreven voldaan? • creativiteit van de gekozen uitbreiding • tijdig inleveren van de opzet voor de eindopdracht (zie onder les 3)

Welke bronnen mag/moet de leerling gebruiken?

Verplichte bronnen	<ul style="list-style-type: none"> • verhalen uit het eigen verhalenweb • de eigen verwerkingsopdracht moet aansluiten bij een thema/onderdeel uit de module
Facultatieve bronnen	<ul style="list-style-type: none"> • ieder product waarin uiting wordt gegeven aan een topos of een verhaal <p>NB het is handig wanneer iedere leerling beschikking heeft over een computer (of ander apparaat) met internet verbinding</p>

Les 2: Er was eens...een eigen verhalenweb

Zelf een verhalenweb maken (stap 1)

Om meer inzicht te krijgen in de onderlinge samenhang die verhalen kunnen vertonen, maken leerlingen zelf een verhalenweb. Zij kunnen hiervoor kiezen uit de volgende drie sets van verhalen, maar ze mogen ook een geheel eigen web opzetten. Wanneer zij daarvoor kiezen, moeten ze zorgen dat hun verhalenweb aan de volgende criteria voldoet:

- het verhalenweb bevat minimaal 10 verhalen
- het verhalenweb bevat minimaal 3 topoi
- het verhalenweb bevat minimaal 3 verhalen uit de klassieke oudheid
- bij minderbekende verhalen leveren de leerlingen verwijzingen aan naar bronnen voor deze verhalen

Leerlingen beginnen hun web met de dik gedrukte verhalen en rijgen de andere verhalen daaraan.

De grijs gedrukte verhalen borduren voort op het thema van het verhaal daarboven.

Philomela en Prokne

The children of Lir
Pyramus en Thisbe
Romeo en Julia
Tristan en Isolde
Lohengrin
Assepoester
Amor en Psyche
Asterix: de ronde van Gallië
Mariken van Nimwegen

Orpheus

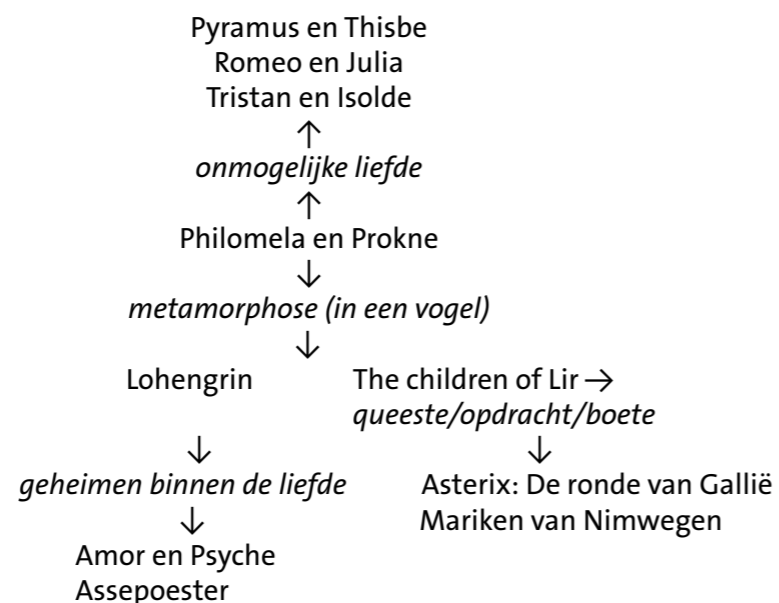
Teiresias
Zauberflöte
Cormac Mac Art
Rattenvanger van Hamelen
Nils Holgersson
Medusa
Salome
Halewijn
Ranponsel
Samson en Deleila

Minotaurus

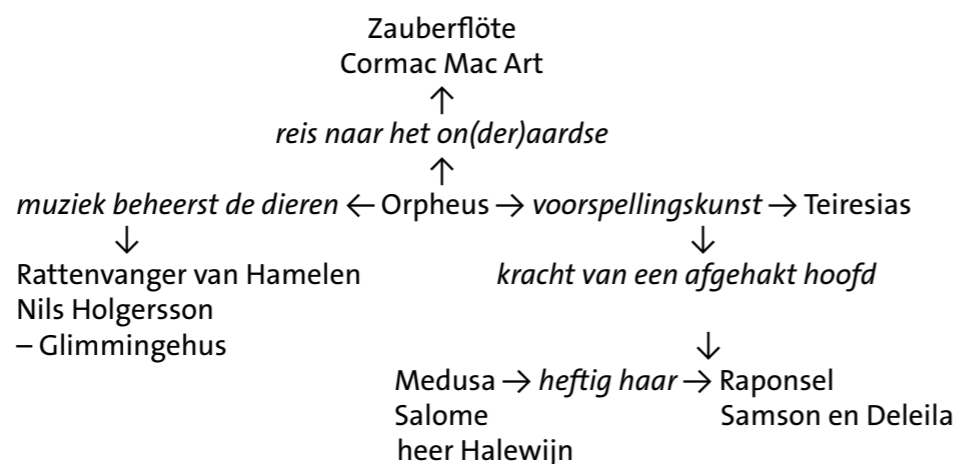
Herne the Hunter
De kleine zeemeermin
Sirenen
Lorelei
Belle en het Beest
De kikkerkoning
Perseus en Andromeda
Joris en de Draak
Repelsteeltje
Iphigeneia

Hieronder volgt voor iedere set verhalen een mogelijke uitwerking in een verhalenweb. Uiteraard zijn dit slechts mogelijkheden voor uitwerking en zijn vele variaties op onderstaande webben denkbaar.

voorbeeld verhalenweb 1

voorbeeld verhalenweb 2

voorbeeld verhalenweb 3

Zelf een verhalenweb maken (stap 2)

De leerlingen vullen het door hen gemaakte verhalenweb aan met minimaal 10 andere verhalen. Van deze verhalen leveren er ten minste 5 een nieuw topos aan. Het is bij dit gedeelte van de opdracht uitdrukkelijk de bedoeling dat leerlingen ook andere bronnen en materialen dan louter verhalen/geschreven teksten gebruiken.

Voorbeelden van andere bronnen zijn: film, muziek, poëzie, schilderkunst, tv-programma's, reclame, architectuur etc. Zo is onderstaande afbeelding prima geschikt om input aan te leveren van het verhaal van Joris en de draak:

Verwerkingsopdracht

Ter verwerking van de volledige module maken de leerlingen een eigen product. Zij zijn vrij deze opdracht geheel naar eigen goeddunken in te vullen op een manier die voor hen de waarde van de module het best tot zijn recht laat komen. De vraag luidt eigenlijk: Hoe wil je nu verder? Wat aan deze module heeft je geïnspireerd? Hoe ga je daar betekenisvol een vorm aan geven?

Voor leerlingen die geen behoefte hebben aan het kiezen van een eigen invulling of die moeite hebben met een goed plan te komen, worden hieronder enkele suggesties gegeven.

suggestie 1

De leerlingen schrijven ter verwerking van hun verhalenweb een eigen verhaal waarbij ze ten minste 2 topoi uit het verhalenweb verwerken en ten minste 1 nieuw topos toevoegen. Hierbij streven ze ernaar topoi te combineren die nog niet eerder samen in een verhaal zijn voorkomen.

suggestie 2

De leerlingen maken een product waarbij ze de topos die in een specifiek verhaal voorkomt inzetten voor een praktisch/maatschappelijk relevant doel. bijvoorbeeld: Kleinduimpje als cursusmateriaal voor de padvindders.

De heilige Joris (sankt Göran) en de draak, kwartier Sankt Göran op de hoek van de Björngårdsgatan en de Wollmar Yxkullsgatan, Stockholm, Zweden.

suggestie 3

De leerlingen maken als verwerkingsopdracht voor hun verhalenweb een kunstuiting of een product waarin zij refereren aan ten minste 1 topos dat in hun verhalenweb voorkomt. Voorwaarde hierbij is wel dat zij in hun eigen product breken met de conventies die er met betrekking tot dat topos bestaan.

Wanneer leerlingen gekozen hebben voor een verwerkingsopdracht maken zij eerst een uitgewerkt overzicht van hun plannen. In dit overzicht staat ten minste:

- bij welk onderdeel van de module deze verwerkingsopdracht aansluit
 - wat de motieven/overwegingen van de leerling zijn om bij juist dit onderdeel van de module aan te sluiten: wat is de meerwaarde?
 - wat de leerling wil gaan maken (eindproduct)
 - wie de doelgroep is/zijn van het eindproduct
- N.B. De leerling kan ook voor een verwerking kiezen die vooral hemzelf voedt. In dit geval is de leerling zelf de doelgroep van het eindproduct en zal hij moeten uitleggen waarom hij juist met deze verwerkingsvorm de meeste toegevoegde waarde denkt te bereiken.*
- waarom dit eindproduct, in deze vorm, het best aansluit bij deze doelgroep

Leerlingen leveren het uitgewerkt overzicht van hun plannen in bij de docent. De docent voorziet de plannen van uitgebreide feedback (mondeling of schriftelijk).

Introductie les 3

Modulenaam	Topoi in het westers verhalengoed
Titel les	Zij leefden nog lang en gelukkig?
Wijze van introductie (Evt. met plaatje en filmpje)	<ul style="list-style-type: none"> • docent levert de feedback op de opzet van de leerlingen aan zodat de leerlingen aan de slag kunnen
Hoofdvraag	<ul style="list-style-type: none"> • wat is voor jou een betekenisvolle vervolgstap? • wat ga je doen met de door de docent geleverde feedback op jouw voornemens?

Wat gaat de leerling doen?

Opdracht	<ul style="list-style-type: none"> • de eigen geformuleerde opdracht uitvoeren • de door de docent geleverde feedback verwerken
Aanpak	(afhankelijk van de opdracht)
Activiteiten	(afhankelijk van de opdracht)

Wat moet de leerling daarvoor kennen en/of kunnen?

Vereiste kennis / vaardigheden	(grotendeels afhankelijk van de opdracht) <ul style="list-style-type: none"> • analyseren en verwerken van de feedback van de docent • onderbouwen van het eigen handelen en de eigen gemaakte keuzes
Wenselijke kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • creatief verwerken van de feedback van de docent • reflecteren op de feedback van de docent • reflecteren op het eigen handelen en de eigen gemaakte keuzes • o.b.v bovengenoemde reflecties zichzelf een stapje verder brengen

Wat gaat de leerling leren?

Kennis	(afhankelijk van de opdracht)
Vaardigheden	(afhankelijk van de opdracht) <ul style="list-style-type: none"> • analyseren en verwerken van feedback • onderbouwen van keuzes
Attitudes	• zelfkritische/ analytische kijk op het eigen handelen

Wat moet de leerling opleveren?

Eisen eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • de opdracht vereist creatieve en analytische denkvaardigheden • de leerling levert een nieuw product aan (louter analyse of studie van bestaande producten volstaat niet) • de opdracht heeft onderbouwde meerwaarde boven de in de module al geleverde kennis en vaardigheden • de opdracht is voor de individuele leerling die 'm uitvoert betekenisvol • de leerling houdt rekening met de door de docent gegeven feedback
Beoordelingscriteria eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • de opdracht is een verwerking van de module • de opdracht is zelfverzonnen of sluit aan bij een van de in de module gegeven voorbeelden • de leerling heeft aantoonbaar analytische en creatieve denkvaardigheden gebruikt • de leerling heeft de meerwaarde en betekenis begrijpelijk en afdoende onderbouwd • de leerling heeft zich gehouden aan zijn/haar voornemens óf afdoende toegelicht waarom daarvan is afgeweken • de leerling heeft de feedback van de docent op een constructieve manier in zijn/haar eindproduct verwerkt óf toegelicht waarom hij/zij de feedback (deels) heeft verworpen

Welke bronnen mag/moet de leerling gebruiken?

Verplichte bronnen	<ul style="list-style-type: none"> • de eigen verwerkingsopdracht moet aansluiten bij een thema/onderdeel uit de module • feedback van de docent
Facultatieve bronnen	(afhankelijk van de opdracht) NB het is handig wanneer iedere leerling beschikking heeft over een computer (of ander apparaat) met internet verbinding

Les 3: Zij leefden nog lang en gelukkig?

Leerlingen gaan aan het werk om hun eindproducten te maken. Hierbij houden ze zich aan de voornemens zoals ze die hebben opgenomen in hun overzicht van plannen. Daarnaast houden zij rekening met de door de docent gegeven feedback. Wanneer zij afwijken van hun voornemens of (delen van) de feedback van docent niet overnemen, motiveren zij hun keuze hiervoor expliciet in een korte reflectie op de gevolgde module.

Deze reflectie bevat in ieder geval een antwoord/beschouwing op de volgende vragen:

- waarom heb ik voor deze module gekozen?
- wat was de meerwaarde van deze module? wat heb ik ervan opgestoken?
- hoe heeft mijn eindproduct bijgedragen aan de leeropbrengst van deze module?
- heb ik mij aan mijn voornemens gehouden?
- waarom wel/niet?
- heb ik de feedback van de docent gevolgd?
- waarom wel/niet en wat vond ik van deze feedback?
- hoe heeft mijn eindproduct bijgedragen aan mijn leerproces?
- welke veranderingen/aanvullingen zouden de module nog interessanter/inspirerender maken? hier noem je iets anders dan het aanvullen van de module met de door jou gekozen verwerkingsopdracht (het spreekt immers voor zich dat je dat een waardevolle aanvulling vindt).

Aan het eind van de tweede bijeenkomst (of zoveel later als de docent met de leerlingen afsprekt) leveren de leerlingen hun eindproduct en reflectieverslag in bij de docent. De docent bespreekt de eindproducten en verslagen met iedere individuele leerling na. Indien dit uit tijdsoverwegingen onhaalbaar is, voorziet de docent eindproduct en reflectieverslag in ieder geval van uitgebreid schriftelijk feedback.

62

63

